VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift sedan 1890

Nr 2, Juni 2016

Säkerhetsskydd

INNOVATIONSKRAFT
– ÖVER OCH UNDER YTAN

Endast några få företag i världen klarar av att bygga komplexa system som stridsflygplan och ubåtar. Saab är ett av dem. Det är möjligt genom att vi gör saker och ting lite annorlunda. Går före. Tänker i nya banor. Och flyttar gränser för vad som är tekniskt och mänskligt möjligt – på land, till sjöss och i luften.

Så utvecklades Gripen – det smarta flygplanet. Och så jobbar vi även när vi skapar nästa generations ubåtar, när vi gör vingbalkar till världens största passagerarplan, utvecklar radar- och motmedelssystem och intelligenta ledningssystem för civilt bruk.

I en värld i ständig förändring bryter vi på Saab kontinuerligt ny mark för att utveckla innovativa och smarta lösningar som hjälper både människor och samhälle att möta dagens allt mer komplexa utmaningar – såväl över som under ytan.

Följ utvecklingen på **saab.com**

SAAB TECHNOLOGIES

SAAB

VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift för försvar och säkerhet sedan 1890 och utges av Allmänna försvarsföreningen.

Vårt Försvar utkommer med fyra nummer per år. Tidskriften är ett populärvetenskapligt, opolitiskt organ för analys och debatt i försvars- och säkerhetsfrågor.

Ansvarig utgivare:
Ingemar Wahlberg, ordförande
Allmänna försvarsföreningen

Chefredaktör:
Tommy Jeppsson
E-post: chefredaktoren.vf@aff.a.se

Redaktionskommitté:
Gunilla Herolf, Tommy Jeppsson, och Stefan Ring

Redigering:
Maria Fernsten, Tryckerigruppen AB

Tryck:
Tryckerigruppen AB

Nästa nummer:
4/10 2016

Material:
Publicering av artiklar införda i Vårt Försvar medges med angivande av källan. Tidningen tar inte ansvar för insänt icke beställt material.

Prenumeration:
Helår fyra nummer: 200 SEK.
Pris t o m 25 år: 100 SEK.
Bankgiro 482-8885 eller
Plusgiro 127 11-8

ISSN:
0042 - 2800

Annonser och annonspriser:
Aff:s kansli
Teatergatan 3, 111 48 Stockholm
Telefon: Kanslichefen Bo Jifält
0708-60 87 71
E-post: aff@aff.a.se
www.aff.a.se

Organisationsnummer:
802000-1106

Omslagsbild: De nationella säkerhetsorganisationerna har avgörande betydelse för vår trygghet. Bilden är från SÄPO-joggen i Almedalen sommaren 2015. Foto: Joakim Berndes / commons.wikimedia.org.

Larmklockan allt viktigare

Temat för detta nummer av Vårt Försvar är skydd mot främmande aktörers underrättelseverksamhet, något som i vår tid är en mångfacetterad verksamhet. Hoten, riskerna och utmaningarna är svårare att förutsäga, diffusare och interagerar globalt på ett helt annat sätt än tidigare. De aktörer som de olika underrättelseorganisationerna, såväl civila som militära, har att förhålla sig till, är därför också fler och sinsemellan ytterligt olika.

Dels handlar det om ett antal stater som mycket påtagligt satsar på en militär upprustning till nivåer som vi inte sett sedan det kalla kriget. Medan dessa förmågor är kända kan intentionerna hur de utnyttjas variera starkt till tiden och rummet beroende på vad som rör sig i respektive maktelits idévärld. I vårt eget närområde har den antagonistiska tonen från Ryssland gentemot grannstaterna skärpts betydligt.

Dels handlar det om aktörer som använder terrorn som vapen. Några av dessa, t ex ISIL och Boko Haram, har vuxit sig starka och kan bokstavligen sägas regera områden utanför de legala regeringarnas kontrollsfär i Mellanöstern och på den afrikanska kontinenten. De har dessutom sympatisörer/celler i ett stort antal länder

En ytterligare aktörsgrupp är transnationella kriminella nätverk vilkas verksamhet bl a omspänner vapen- och narkotikahandel, varusmuggling i bred bemärkelse, liksom människosmuggling och dito handel. Dessa kan ha såväl lösare som fastare samarbetsformer med terroristorganisationer och utövar den faktiska makten i många stadsdelar och andra områden där statens kontroll i varierande utsträckning upphört att fungera, ett förhållande som också gäller i vårt land.

Skyddet mot främmande aktörers underrättelseverksamhet innebär inhämtning, bearbetning och delgivande av information i syfte att skapa underlag för beslut och åtgärder på olika nivåer. I dag är de möjligheter som sociala medier och cybersfären erbjuder då det gäller att kartlägga människor och verksamheter enorma. Därmed blir den enskilda individen viktigare än tidigare: som anställd i en verksamhet som kan ha underrättelsevärde för främmande aktörer gäller det att verkligen tänka efter vilka uppgifter som man lägger ut på sociala medier. Således krävs försiktighet med vad som sprids via mobiler, datorer, surfplattor, men också vad gäller det talade ordet. Då som nu är språket fortfarande en väsentlig informationskälla.

Allvarligast för oss och det som kräver störst uppmärksamhet är att händelser i Sveriges närområde åter givit anledning till ett skärpt säkerhetsläge. Enligt vårens försvarsbeslut har huvuduppgiften ändrats från fredsinsatser utomlands till försvar av nationens territorium, något som inte bara gäller det militära försvaret utan i lika hög grad det under uppbyggnad varande civila försvaret. Att det nu sker en intensifiering av antalet underrättelseoperationer som bedrivs mot vårt land illustrerar betydelsen av den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (MUST), säkerhetspolisen (SÄPO) och Försvarets Radioanstalt (FRA).

VÅRT FÖRSVAR Nr 2, Juni 2016

Noterat

Överbefälhavaren om Sveriges Försvar

Tema: Säkerhetsskydd

Analys och debatt

Ord i tiden

RYSSLAND OCH IRAN FÖRDJUPAR SITT SAMARBETE

Irans försvarsminister, brigadgeneral Hossein Dehghan. Foto: EPA / Yuri Kochetkov / Alamy Stock Photo.

Iran och Ryssland har enligt uppgift från den iranska försvarsministern utvecklat "särskilda planer" för att stärka de båda ländernas militära och tekniska samarbete. Försvarsministern, brigadgeneral Hossein Dehghan, gjorde tillkännagivandet efter ett möte med Rysslands försvarsminister Sergej Shoigu under maj månad.

Under det aktuella mötet ska Ryssland och Iran ha utarbetat specifika planer för att främja militärt och tekniskt samarbete. Med hänvisning till Irans historiska avtal om landets kärnenergiprogram med västmakterna, uppgav Dehghan att tidpunkten för att fördjupa samarbetet var rätt och att Irans förutsättningar för att var en ”god partner” hade förbättrats i och med avtalet. Han uppgav även under intervjun att ”Iran och Rysslands fördjupade samarbete på sikt kommer att bidra till stabilitet i Mellanöstern”. Att Moskva och Teheran samarbetar är i sig inget nytt, inte minst inom ramen för det pågående kriget i Syrien. Men det är tydligt att en fördjupning av samarbetet är eftersträvansvärt från båda parters sida. Spekulationer om vad detta kan innebära på längre sikt flödar fritt i medier och i rapportering från tankesmedjor.

AMERIKANSKA TRUPPER PÅ PLATS I JEMEN

En talesman för Pentagon uppgav under maj månad att ett "litet antal" amerikanska soldater fanns på plats i hamnstaden Al Mukalla i Jemen för att bistå regionala styrkor i bekämpandet av AQAP (Al Qaida på den arabiska halvön). Pentagon avböjde att ge mer detaljerad information kring hur många amerikanska soldater som ingick i stödoperationen men informerade om att huvudfokus för stödet låg på underrättelseverksamhet.

Amerikanska soldater har inte verkat (officiellt) i Jemen sedan 2014 då den jemenitiska regeringen kollapsade. Enligt en rapport från ”Center for New American Security” sades den amerikanska närvaron i landet kunna bidra till en positiv trend i landet på sikt då de regionala styrkorna kunde fokusera sina resurser till närvaron på marken. Den amerikanska närvaron i Jemen förstärker bilden av att President Obama har förkärlek för att använda små ”Special Operations team” för att genomföra riktade insatser eller för att verka i rådgivande funktioner åt regionala partners, ett arbetssätt som enligt amerikanska analytiker sägs vara kännetecknande för presidentens globala säkerhetsstrategi.

Hamnstaden Al Mukalla i Jemen. Foto: Användare: Ro072, Wikipedia.

SVENSK KÄRNKRAFTSBEREDSKAP

Under senare tid har frågor relaterat till beredskapen vid våra kärnkraftverk aktualiserats. Kring svenska kärnkraftverk finns zoner, med regler för olika skyddsåtgärder. Men beredskapszonerna är enligt Strålsäkerhetsmyndigheten föråldrade, de geografiska gränserna för zonerna är inaktuella och otydliga. Vilket i sin tur har resulterat i att arbete för att förtydliga och förstärka skyddet pågår. Frågan om skyddszoner uppmärksammades särskilt i samband med terrorattackerna i Bryssel, då uppgifter om att belgiska kärnkraftverk kan ha varit målet för terrorister framkom i samband med utredningen. I samband med detta höjdes beredskapen vid svenska kärnkraftverk.

Forsmark reaktor 3. Foto: Hans Blomberg / Vattenfall.

HORMUZSUNDET

Under våren har retoriken mellan USA och Iran återigen trappats upp kring det omtvistade Hormuzsundet. Den biträdande chefen för det iranska revolutionära gardet uppgav i iranska medier att de ”de amerikanska hoten” om att Iran bör tona ned sin närvaro i området i värsta fall kommer att leda till att iranska styrkor stänger det strategiska sundet, genom vilken nästan 20 procent av all världens olja passerar. I detta fall sägs Iran ha reagerat på ett förslag från en republikansk kongressman om att USA måste agera hårdare mot Iran i Persiska viken och inte tillåta militära övningar eller provokativt beteende.

Kongressmannen syftade bland annat på att Iran tidigare i år tillfångatog tio amerikanska sjömän som navigerat fel i området men som sedan släpptes.

Verbal konflikt mellan Iran och USA där Hormuzsundet används som spelpjäs, är vanligt förekommande och aktualiseras oftast i samband med att någon av parterna skärper tonen gentemot den andra parten. Huruvida Iran har möjlighet att realisera hoten är ytterst tveksamt men om så skulle vara fallet är sannolikheten stor att det skulle ligga till grund för en större konflikt samt i förlängningen få konsekvenser för Irans egen ekonomi.

Sattelitbild på Hormuzsundet.
Foto: Jacques Descloitres / NASA.

"Iran och Rysslands samarbete bidrar till stabilitet i Mellanöstern."

Hossein Dehghan, Irans försvarsminister.

SVERIGE OCH NORGE SKA KOMMUNICERA BÄTTRE I KRIS

De nordiska länderna har en lång tradition av samarbete för att förebygga och hantera olyckor och kriser.

Nu ska förutsättningarna för kommunikation vid kris stärkas. Det aktuella projektet länderna mellan syftar till att förena det norska kommunikationssystemet Nødnett och det svenska systemet Rakel. Syftet med arbetet är att underlätta för respektive lands myndigheter att kommunicera med sina motsvarigheter i grannlandet. Projektet medför större möjligheter för flera aktörer att kommunicera med varandra eller sina motsvarigheter i grannlandet. På sikt förväntas gränsöverskridande räddningsinsatser att fungera bättre med hjälp av detta. Enligt regeringens hemsida omfattas Polisen, Tullen, Räddningstjänsten, ambulanssjukvården och länsstyrelserna av projektet som är en framgång för framtida krishanteringsinsatser och är starkt relaterat till EU:s motsvarande projekt som pågår parallellt.

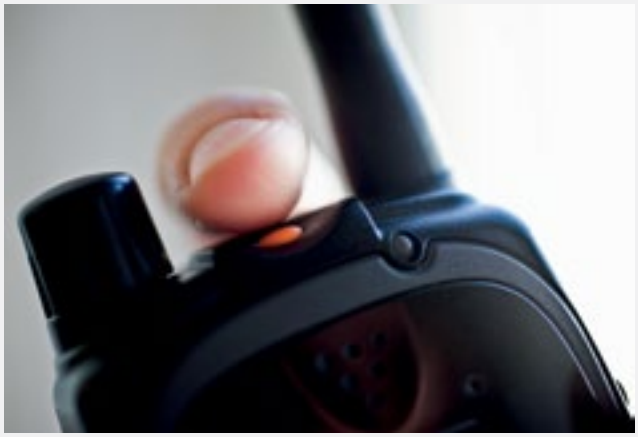

Rakelenhet.
Foto: MSB Bildbank.

Systemet kommer att prövas i höst vid en gemensam övning för länderna.

Minou Sadeghpour *bevakar säkerhetspolitik– inom Folk och Försvar samt på frilansbasis.*

minou.sadeghpour82@gmail.com

Överbefälhavaren på besök hos tredje Sjöstridsflottiljen. Foto: Jimmie Adamsson, Försvarsmakten.

En militär strategi i en orolig omvärld

*Den svåraste utmaningen utgörs av omvärldsutvecklingen. Den ökande ryska förmågan i en svårförutsägbar miljö ställer förändrade krav på den svenska försvarsförmågan också bortom försvarsbeslutsperioden. Så länge vår egen förmågetillväxt inte går i takt med utvecklingen, utsätter vi oss för ökande risker, skriver överbefälhavaren, general **Micael Bydén**.*

Detta år utgör en vändpunkt för svenskt försvar. Försvarsmakten ägnar full kraft åt att stärka den militära förmågan i en komplex omvärldsutveckling som ställer krav på både omedelbar skärpa och långsiktig uthållighet. Genomförandet av den försvarspolitiska inriktningen som fastställdes mot bakgrund av det försämrade säkerhetsläget har inletts på allvar.

TURBULENT OMVÄRLD

Stabiliteten i Europa och vår nationella säkerhet utmanas från flera håll. I vårt eget närområde fortsätter Ryssland att agera destabiliserande. Den illegala annekteringen av Krim och agerandet i östra Ukraina utgör vår tids största hot mot den europeiska säkerhetsordningen samtidigt som den ryska försvarsreformen fortgår trots ekonomiska umbäranden och den stärkta militära förmågan förenas med en allt tydligare vilja att använda såväl konventionella som

Överbefälhavaren trycker hårt på vikten av personell kvalitet. Foto: Niklas Englund, Försvarsmakten.

icke-konventionella militära maktmedel för att uppnå politiska mål. På samma gång har utvecklingen i och bortom Europas södra grannskap betydelse för situationen i vårt eget närområde. Konflikterna i Syrien och Irak innebär allvarlig instabilitet, humanitär katastrof och massiva flyktingströmmar. Terrorism och extremism attackerar våra öppna samhällens grundvalar. Sverige utsätts löpande för underrättelseinhämtning, påverkanskampanjer och cyberattacker.

Hoten är varken entydiga eller territoriellt fokuserade. Militärgeografin utgör likväl fortfarande ett fundament i våra militärstrategiska bedömningar. Utgångspunkten är att ett isolerat militärt angrepp på Sverige är mindre sannolikt, men att en militär konflikt i vårt närområde kommer att beröra oss. Områden i vår närhet – framför allt Östersjöregionen och i växande utsträckning även Arktis – tillmäts allt större strategisk betydelse och utgör tydliga friktionsytor mellan Ryssland och väst. I takt med den tilltagande militära aktiviteten i vårt närområde, ser vi en ökande risk för att incidenter med militära inslag kan inträffa och i värsta fall eskalera en redan spänd situation. Bedömningen att vi idag inte står inför ett direkt militärt angreppshot kvarstår. Vid ett påtagligt försämrat säkerhetsläge skulle dock ett militärt angrepp kunna ske under mycket korta tidsförhållanden. Det är ett scenario som Försvarsmakten måste förebereda sig på och kunna hantera.

ÖKAD MILITÄR FÖRMÅGA

Det är denna komplexa säkerhetssituation – med nya krav på Försvarsmakten och andra aktörer – som vi utgår från när vi idag bygger ett starkare försvar. Vår främsta uppgift de kommande fem åren är att öka militär förmåga hos samtliga stridskrafter.

Situationen idag präglas av mycket större dynamik än tidigare där användandet av hybridkrigföring, med dess inslag av överraskning och påverkan, skapar gråzoner mellan fred och krig och mellan civilt och militärt. Den utmaning vi står inför är en samordnad användning av alla till buds stående medel för att uppnå politiska mål: således politiskt, ekonomiskt, militärt och icke-militärt operativt agerande. Vårt försvar måste således kunna möta hela spektrumet, från påverkansoperationer och cyberattacker till högintensiv krigföring.

Grundläggande för vårt försvarskoncept är att vi ska förebygga konflikter och vara strategiskt defensiva. Vi ska genom vår militära förmåga bidra till att skapa politisk och strategisk handlingsfrihet. Vårt agerande bygger på solidaritet och samarbete. Vi har både möjlighet och ansvar att vara en stabiliserande faktor i Östersjöområdet.

Målet för vår verksamhet är att ha en solid tröskel som hindrar

eventuella angrepp i alla dess former. Det ska stå klart att vi har både vilja och förmåga att försvara landet och att kostnaderna för att angripa eller påverka Sverige med militära medel blir orimligt höga. Våra fördjupade försvarssamarbeten – internationellt med likasinnade länder och organisationer och nationellt inom ramen för totalförsvaret – är centrala.

Grunden till vår förmåga utgörs av kompetent och erfaren personal i tillgängliga och välövade förband med rätta resurser. En bärande tanke i vårt försvarskoncept är just flexibiliteten i tid och rum. Den moderna krigföringens snabba förlopp ställer krav på krigsförbandens tillgänglighet i fred för att snabbt kunna förflyttas och sättas in där de behövs, men också på uthållighet. Ett väpnat angrepp ska initialt kunna mötas snabbt för att vinna tid. Samtidigt måste vi balansera offensivt och defensivt agerande för att säkerställa tillräcklig motståndskraft. Vi ska kunna hantera striden enskilt under lång tid och kunna övergå till gemensamma operationer med andra länder och organisationer.

Övningar är ett av våra främsta verktyg att höja, pröva och signalera vår förmåga. Omfattande och avancerad övningsverksamhet är därför en central del av ett starkare försvar. Övningsverksamheten kommer att öka i komplexitet under försvarsbeslutsperioden med större förband och mer kvalificerade scenarier. Framför allt fokuserar vi på att förbättra vår förmåga att strida i sammansatta förband. Försvarsmaktsövning 2017 – AURORA – utgör en viktig milstolpe. Det är den första och största övningen i sitt slag på mer än 20 år. Över 16 000 personer, varav en fjärdedel från hemvärnet, kommer att övas i ett scenario där Sverige utsätts för ett överraskande strategiskt anfall.

Internationella försvarssamarbeten är en förutsättning för att stärka vår förmåga och signalera vår vilja att ge och ta emot militärt stöd – att vara en relevant partner i alla lägen. De ger oss en konkret strategisk förankring i den säkerhetsgemenskap som innefattar norra Europa och vårt omedelbara närområde. Vi fördjupar idag samarbetet med våra nordiska och baltiska grannar, med Nato, med USA och med andra relevanta länder och organisationer i synnerhet EU och FN. Samarbetet med Finland har som bekant en särställning.

> Försvarsmaktens uppdrag är ytterst att försvara Sverige.

Kärnan utgörs av planering för militär samverkan bortom fredstid, vid behov och efter nationella beslut. Med USA stärker vi vårt samarbete för att utveckla vår förmåga kopplat till interoperabilitet, övningar och utbildning, materielsamarbete, forskning och utveckling samt internationella operationer. Vårt samarbete med Nato ger oss tillgång till de mest avancerade övningarna, ökar interoperabiliteten och ger oss bättre förutsättningar för det fördjupade samarbetet i närområdet.

Även om de nationella behoven nu åter står i fokus, ska vi klara att upprätthålla den internationella dimensionen. Genom att delta i internationella operationer främjar vi fred och säkerhet, understödjer svenska intressen och bygger vår egen förmåga. Ytterst är det en fråga om förtroende för Försvarsmakten som en kapabel och pålitlig aktör. Våra soldater och sjömän – och våra tekniska system – vinner respekt och gör skillnad var än de verkar.

BERÖR HELA SAMHÄLLET

Försvarsinriktningen innefattar även ett förnyat totalförsvar. En relevant och sammanhållen totalförsvarsplanering är central för en ökad militär förmåga. Försvarsmakten behöver det civila försvarets stöd för att klara kraven vid höjd beredskap. Det gäller särskilt i en säkerhetsmiljö som präglas av hot som rör sig i gråzonen mellan civilt och militärt. Totalförsvaret måste vara organiserat och förberett så att samhället fungerar även under påfrestning. Till syvende och sist gäller det att säkerställa vår nationella handlingsfrihet i händelse av kris och krig.

Det är viktigt att komma ihåg att det idag råder andra omständigheter än under kalla kriget. Samhället har förändrats och det totalförsvar som då byggdes upp är i praktiken avvecklat. Den aktuella hotbilden med snabba förlopp och svårdefinierade angrepp ställer förändrade krav även på totalförsvaret. Vi måste därför både förhålla oss till de förändrade förutsättningarna och ta tillvara de erfarenheter som ännu är relevanta. Det är ett långsiktigt arbete som måste bedrivas i etapper.

Försvarsviljan är totalförsvarets viktigaste resurs. Vi bidrar gemensamt till att öka trovärdigheten för vår nationella försvarsförmåga. Det handlar dels om att öka samhällets robusthet, dels om en insikt om att försvaret av landet är förknippat med umbäranden för alla. Försvarsvilja bygger på insikten att våra mest grundläggande värderingar – frihet, demokrati och mänskliga rättigheter – måste försvaras.

FORTSATTA UTMANINGAR

Det uppdrag som Försvarsmakten har fått från riksdag och regering är tydligt och nödvändigt. På kort sikt

bryter uppgörelsen en nedåtgående trend och möjliggör ökad operativ effekt i alla stridskrafter. Försvarsmakten fokuserar nu på genomförandet.

Försvarsuppgörelsen i sig löser emellertid inte alla våra problem. Såväl kortsiktiga som långsiktiga utmaningar kvarstår och tydliggörs i viss mån än mer av ominriktningen mot ett nationellt försvar. Det är angeläget att påminna om att Försvarsmakten i de diskussioner som ledde fram till försvarsbeslutet var mycket tydlig i beskrivningen av vilken operativ förmåga som kan nås med olika ekonomiska nivåer. Våra rekommendationer hörsammades delvis, men viktiga delar utelämnades. Det begränsar våra möjligheter att snabbt nå den operativa förmåga som krävs i ett alltmer försämrat säkerhetsläge.

Vi saknar fortfarande viss personlig utrustning och materiel för daglig verksamhet. Redan idag nödgas vi även senarelägga investeringar i flera viktiga materielsystem, vilka skulle ge ökad operativ effekt på sikt. Inom några år kommer vi dessutom att behöva göra flera större investeringar på materielsidan för alla stridskrafter. Den förmåga vi nu bygger kommer att erodera om inga åtgärder vidtas bortom 2020.

Ökad militär förmåga förutsätter också att vi kan behålla, rekrytera och utveckla personal med rätt kompetens. Det förutsätter att vi kan nå ut till alla relevanta målgrupper och att vi kan behålla soldater och sjömän längre än idag. Övergången till frivillighet har i huvudsak gått enligt plan. Men vi kan konstatera att det är alltför få som väljer att ha en deltidsanställning hos oss. Inte heller stannar de heltidsanställda soldaterna och sjömännen i Försvarsmakten så länge som vi hade önskat. I nuläget har vi därför temporärt fyllt krigsförbanden även med tidigare värnpliktiga, vilka i perioden kommer att repetitionsutbildas. På några års sikt vill vi ha rätt utbildade på alla befattningar. Det står klart att vi behöver ett mer flexibelt och tillförlitligt personalsystem. Frivilligheten är i grunden bra, men kan kombineras med totalförsvarsplikten för att få ett system som bättre kan hantera varierande krav och behov.

OMVÄRLDSLÄGET

Den svåraste utmaningen utgörs av omvärldsutvecklingen. Detta måste vara vår främsta måttstock. Den ökande ryska förmågan i en svårförutsägbar miljö ställer förändrade krav på den svenska försvarsförmågan också på längre sikt, bortom denna försvarsbeslutsperiod. Så länge vår egen förmågetillväxt inte går i takt med denna utveckling, utsätter vi oss för successivt ökande risker.

Det är därför nödvändigt att vi är uppmärksamma på förändringar i vår omvärld, att vi utifrån detta är beredda att ompröva och justera dagens inriktning och att vi redan nu gemensamt blickar bortom denna försvarsperiod.

Försvarsmaktens uppdrag är ytterst att försvara Sverige och svenska intressen, vår frihet och rätt att leva som vi själva väljer. Vi ska stå stadigt i alla lägen, ständigt förbättra oss och lösa de uppgifter som ankommer på oss. Vårt arbete saknar inte svårigheter och risker. Dessa måste vi gemensamt löpande värdera, pröva och hantera. I denna krävande tid är min vision att vi ska ha ett starkare försvar, som möter varje hot och klarar varje utmaning. Försvarsmakten är en organisation som aldrig ger sig. Men försvaret av Sverige är en nationell angelägenhet. Det försvarspolitiska samtalet måste därför fortsätta med klarsynthet och beredskap att löpande ompröva inriktningen.

Micael Bydén *är general och Sveriges överbefälhavare.*

niclas.t.karlsson@mil.se

Exempel från historien

Alla underrättelsetjänster fasar för att ha en ”mullvad” i sina led. Vi har själva haft åtminstone två landsförrädare: översten Sig Wennerström som avslöjades 1963 och Stig Bergling som greps i Israel 1979. Båda hade då åstadkommit stora skador för försvaret. Wennerström hade varit flygattaché i Moskva och Washington och Bergling hade arbetat på SÄPO.

Erik Rossander

Underrättelseverksamhet uppfattas som spännande, förbjudet och farligt medan säkerhetstjänsten alltid betraktats som trist och begränsande. Trots det är den nödvändig.

Olika former av skydd är grunden. Man låser in, använder PIN-koder, begränsar personalens tillgång till information så att var och en får sin bit, men ingen får allt och man arbetar med personkontroll. Allt irriterande för medarbetarna.

Personkontrollen är kanske viktigast av allt. Risken för ”insiderbrott” är stor och alla underrättelsetjänster fasar för att ha en ”mullvad” i sina led. Vi har själva haft åtminstone två landsförrädare: översten Sig Wennerström som avslöjades 1963 och Stig Bergling som greps i Israel 1979. Båda hade då åstadkommit stora skador för försvaret. Wennerström hade varit flygattaché i Moskva och Washington och Bergling hade arbetat på SÄPO innan han kom till försvarsstaben. Båda hade fått tillgång till hemliga dokument som dom inte borde ha haft. I båda fallen brast både personkontrollen och kontrollen för utlämning av handlingar.

Men personkontrollen kan också gå för långt. I CIA var under kalla kriget James Angleton ansvarig för kontraspionaget och han utvecklade en näst intill paranoid föreställning om att Sovjet hade infiltrerat alla västliga underrättelsetjänster för att kunna sprida desinformation och på så sätt splittra och slutligen krossa väst. Angletons kamp mot ”mullvadar” eskalerade och blockerade till slut all informationsdelgivning inom CIA och utåt till dess samarbetspartners. De som försökte få in litet sans i systemet stämplades av Angleton som kommunister. Hela verksamheten gick i baklås tills man slutligen kunde flytta honom.

För att begränsa motståndarens möjligheter att upptäcka verksamheter har väl alla själva upplevt eller sett olika former av maskering. Soldater med färg i ansiktet och granrisruskor i hjälmen, maskering av tält och bilar och till och med av jagare och flygplan.

Så länge man har kunnat skriva har man också haft behov av att kunna göra texten obegriplig för utomstående. Från början använde man enkla chiffer, men strävan fanns hela tiden att göra krypteringen snabbare och säkrare. Det första maskinchiffret uppfanns under

Ett svenskt signalspaningsplan av typ DC 3 sköts ner av sovjetiskt stridsflyg på internationellt vatten i Östersjön den 13 juni 1952. Foto: Conny Sjöström / Shutterstock.com.

det sena 1400-talet av en italiensk kryptör. Tekniken utvecklades efter hand och under mellankrigstiden arbetade uppfinnare i Sverige, Nederländerna, USA och Tyskland med att förfina tekniken. I Tyskland hade man lärt sig att engelsmännen hade forcerat deras krypton under första världskriget varför man lade stora ansträngningar på att utveckla ett nytt säkert. Prototypen var färdig 1918 och en senare version, ”Enigma” användes under andra världskriget och ansågs vara oforcerbar. Det var den inte. Både i England i ”Bletchley Park” och i svenska FRA lyckades man till slut knäcka koderna, vilket fick en stor effekt på utgången av striderna både till sjöss och på land.

Redan tidigare, 1940, hade FRA och den inkallade matematikern Arne Beurling lyckats forcera den tyska ”Geheimschriber” vilket gav Sverige mängder med information genom den tyska teletrafiken mellan Tyskland och det ockuperade Norge. Den gick via Sverige och genom tillmötesgående från Televerket passerade den FRA:s kontor på Karlaplan i Stockholm.

Man kan också direkt bekämpa motståndarens inhämtningsmöjligheter. Sverige bedrev under kalla kriget en framgångsrik signalspaning mot Sovjetunionen. Den 13 juni 1952 reagerade Sovjet genom att skjuta ned ett svenskt spaningsflygplan, en DC-3, över internationellt vatten i Östersjön. Även den Catalina som sändes upp för att leta efter det försvunna signalspaningsplanet blev nedskjuten, men den besättningen kunde räddas. Först i juni 2003 kunde DC-3an lokaliseras och bärgas.

Den kanske elegantaste metoden att bevara en hemlighet är att vilseleda motståndaren för att få denne att tro att han upptäckt något viktigt. Inför den allierade invasionen av Frankrike 1944 gällde det att i det längsta få tyskarna att tro att angreppet skulle ske på annan plats än den verkliga, Pas de Calais i stället för Normandie. Till den ändan satte man upp en fiktiv armégrupp i östra England. Till chef för denna ”First Army Group” utnämndes general Georg S. Patton som flitigt visade sig i området.

Signalister grupperades ut med uppgift att sända meddelanden kors och tvärs för att indikera livlig aktivitet, mängder av krigsmateriel i form av attrapper grupperades (och man lät tyskt spaningsflyg i vissa fall komma igenom luftförsvaret för att kunna fotografera). Pricken över i var en utväxling av den tyske generalen Hans Cremer i maj 1944. Under transporten

från Wales till London skickades han via sydvästra England där han kunde se den enorma uppladdningen inför invasionen, men genom ändrade ortsnamnsskyltar och eskortens upplysningar övertygades han om att han reste genom sydöstra England.

Men även de som lurar kan bli lurade. Under Falklandskriget 1982 ansåg britterna att det var av största vikt för att lyckas återta öarna att förhindra de argentinska styrkorna att utnyttja flygfältet i Port Stanley. Man skickade därför ett Vulkanbombflygplan på en non-stop-flygning hela vägen från Storbritannien till Falklandsöarna för att bomba ut rullbanorna. Flygningen krävde upprepade lufttankningar och var ett kraftprov för RAF. Dagen efter angreppet, som skedde under natten, rapporterade brittisk flygspaning att operationen varit framgångsrik; rullbanorna hade fått flera djupa kratrar och bedömdes som oanvändbara. Det var bara det att de argentinska styrkorna efter angreppet i skydd av mörkret kört ut jordmassor och lagt dessa i stora ringar på asfalten, svärtat mitten av den uppbyggda" kratern" och fått allt att se ut som stora hål.

Även skydd mot underrättelsetjänst kan vara spännande!

Erik Rossander *är generalmajor och tidigare chef för MUST.*

Erik.rossander@telia.com

General George S Patton var under 1944 chef för en fiktiv armégrupp med syfte att vilseleda tyskarna. Foto: U.S. Army / en.wikipedia.org.

Hot mot Försvaret

Genom signalspaning avlyssnas våra förbindelser. Allt från fast telefoni via mobiltelefon till radiosystem i fält kan avlyssnas. Signalspaningen inhämtar också underlag om våra sensorer och andra tekniska system. Satelliter tar bilder över Sverige dag och natt. Analys av bilder kan ge information om både verksamhet och anläggningar.

Gunnar Karlsson

Försvarsmakten förvaltar många av de viktigaste skyddsvärdena för Sveriges säkerhet. Främmande makter vill ha kunskap om vår förmåga, personal, materiel, anläggningar, planer och verksamhet. Sådan kunskap ger stora fördelar i kris och krig. Därför är underrättelsehotet en realitet.

Många skyddsvärden hör hemma i flera delar av samhället. Försvarsmaktens skyddsvärden finns också i andra myndigheter och i företag, på samma sätt som Försvarsmakten förvaltar det som är skyddsvärt för andra. Skyddsvärdena är inte heller bara nationella. Internationell krishantering, försvarssamarbeten och materielsamarbete skapar gränsöverskridande skyddsvärden.

Skyddsvärdenas betydelse för vår säkerhet varierar starkt. Allt som är skyddsvärt kan inte få maximalt skydd. Att klarlägga vad som är mest skyddsvärt är en av säkerhetstjänstens grundstenar; en förutsättning för att våra resurser ska fördelas klokt.

De dimensionerande underrättelsehoten mot Försvarsmakten kommer från statsaktörer som förfogar över ett brett spektrum av möjligheter att inhämta underrättelser. En underrättelseoperation blir ofta effektivast om flera inhämtningsdiscipliner kombineras, och gränsdragningen mellan disciplinerna är inte knivskarp.

Trots teknikutvecklingen fortsätter försöken att rekrytera mänskliga källor med oförminskad intensitet. Främmande makters rekryterare söker aktivt efter människor med rätt insyn och med en livsföring som underlättar rekrytering. Dålig ekonomi och missbruk är klassiska riskfaktorer.

Genom signalspaning avlyssnas våra förbindelser. Allt från fast telefoni via mobiltelefoni till radiosystem i fält kan avlyssnas. Både trafikens innehåll och signalmönstren är intressanta. Signalspaningen inhämtar också underlag om våra sensorer och andra tekniska system. Satelliter tar bilder över Sverige dag och natt. Analys av bilder kan ge information om både verksamhet och anläggningar.

En ökad interaktion mellan allt mer kapabla IT-system medför nya möjligheter för en motståndare att genom dator- och nätverksoperationer få tillgång till vår information. En skickligt genomförd operation kan ge en motståndare tillgång till mycket stora mängder data. Både signalspaning och inhämtning i IT-system blir mest effektiva om en motståndare kan gå runt vårt signalskydd eller knäcka de krypton och koder vi använder.

Underrättelsehotet handlar inte bara om att någon vill komma över information som vi har säkerhetsklassat. De tekniska möjligheterna att inhämta och bearbeta stora mängder öppen information ger främmande makter betydande möjligheter att bygga upp sin kunskap om oss.

Illustrationer: Försvarsmakten.

Två saker är grundläggande för skyddet. Den första är kunskap och förståelse om hotet. Den andra är analysen av vad som är skyddsvärt. I båda fallen räcker det inte med att ett litet antal experter gör jobbet. Varje medarbetare måste i någon mån förstå vad som hotar oss och vad som ska skyddas. Därför är utbildning och attitydarbete på bredden i organisationen en hörnsten i en väl fungerande säkerhetstjänst. Kunskapen om hotet bygger bland annat på säkerhetsunderrättelsetjänst (”kontraspionage”). I nära samverkan med Säkerhetspolisen följer Försvarsmakten aktivt de viktigaste hotaktörerna.

Säkerhetstjänsten måste stå på en stadig formell grund. Genom föreskrifter, handböcker och andra styrande dokument reglerar Försvarsmakten säkerhetstjänsten och ger råd för hur den bör genomföras. Försvarsmakten bedriver regelbunden och systematisk tillsyn och kontroll av säkerheten på alla nivåer och i alla delar av verksamheten, och har i detta avseende ett ansvar även gentemot ett antal andra myndigheter på försvarsområdet. Tillsynen handlar naturligtvis om att hitta brister och få dem rättade, men den handlar framför allt om att stärka säkerhetsarbetet.

För att hantera hotet från rekrytering av mänskliga källor arbetar Försvarsmakten med säkerhetsklassning av befattningar och säkerhetsprövning av personal. Säkerhetsprövningen är inte en engångsföreteelse vid anställning, utan något som ständigt måste återkomma och som till stor del är ett ansvar för chefer på alla nivåer.

Tillträdesskydd är en viktig del av säkerheten. Genom framför allt tekniska åtgärder skyddar Försvarsmakten sig mot att obehöriga får tillgång till anläggningar och lokaler där de av säkerhetsskäl inte ska vistas.

Informationssäkerhet är ett brett begrepp. Skydd av informationen i IT-systemen bygger på en kombination av tekniska åtgärder, verksamhetsregler och utbildning. Information skyddas också genom signalskydd. Inte minst måste kommunikationen skyddas av pålitliga krypton. Även på det här området har Försvarsmakten ett ansvar som sträcker sig utanför den egna organisationen.

Avslutningsvis tre viktiga iakttagelser. För det första blir allting mycket lättare om säkerheten beaktas tidigt. Att bygga in säkerhet i efterhand blir ofta svårt och dyrt. För det andra måste säkerhetens behov alltid vägas emot verksamhetens behov och de tillgängliga resurserna. Det förutsätter helhetssyn hos alla inblandade. För det tredje kan säkerhet bara skapas genom samarbete, internt, inom Sverige och internationellt.

Gunnar Karlsson *är generalmajor och chef för den Militära Underrättelse och Säkerhetstjänsten (MUST).*

Cyberspionage

Syftet kan vara att påverka beslutsfattande rörande svensk försvars- och utrikespolitik, och/eller skada för statliga myndigheter och institutioner. Även här behövs ett underrättelseunderlag som kan inhämtas med cybermetoder för att effektivt kunna verka. Man kan även se en trend att främmande makt går efter ”lågt hängande frukt” och ”den svagaste länken”.

Lars Nicander

Det mest kända exemplet på syberangrepp är attackerna mot Estland 2007 där Ryssland allmänt utpekades som ansvarigt, och där Duma-ledamöter senare öppet vidgått att ryska säkerhetsorgan låg bakom. Mönstret upprepades sedan i Georgien 2008 där cyberattacker användes som ett komplement till militära insatser och nu senast före jul i Ukraina mot en kraftstation.

Hotbilden mot främst de västliga informationssamhällena kan grovt delas upp i två delar. Dels den typ av cyberattacker som just syftar till att slå ut kritiska samhällsstrukturer helt eller delvis i ett mellanstatligt konfliktsammanhang. Dels cyberspionage för att komma åt främst teknisk och ekonomisk information men utan direkt avsikt att sabotera systemen och skada samhällsfunktionaliteten i sig, vilket av amerikanska officiella företrädare anses kännetecknа det kinesiska agerandet. Det ömsesidiga beroendet med USA där Kina äger en stor del av den amerikanska statsskuldens obligationer gör att man inte ”vill skjuta sig själv i foten” och skada den amerikanska ekonomin på kort sikt, även om det slår mot ekonomiskt välstånd och tillväxt på sikt.

Även om Ryssland har en större faiblesse för cyberattacker medan Kina ägnar sig mer åt cyberspionage, så finns det även exempel på motsatsen där Kina attackerat det finansiella systemet i Taiwan eller där Ryssland ägnar sig åt sofistikerat cyberspionage för informationsinhämtning. I det ryska fallet är gränsdragningen mellan statlig verksamhet och maffianätverk i många fall mycket suddig, varför det kan vara svårt att urskilja vad som är säkerhetspolitiskt respektive kriminellt ekonomiskt betingade aktiviteter.

Några av de internationellt mest kända underrättelseorienterade attackerna är följande:

Red October (2012) där både Ryssland och Israel anklagades för att ligga bakom ett antal attacker mot västliga diplomater och forskare.

"Flame" (2012) är en vidareutveckling av masken Stuxnet. Det är en sofistikerad skadlig kod som togs fram specifikt för cyber¬spionage i Mellanöstern. De som drabbades i Flame-attacken var organisationer inom regering och utbildning samt privatpersoner, främst i Iran, Israel, Sudan, Syrien, Libanon, Saudiarabien och Egypten (som tillsammans stod för 65 procent av de utsatta). I en artikel i *Washington Post* från juni 2012 hävdas det att Flame utvecklades gemensamt av NSA, CIA och Israelisk militär minst fem år tidigare. Det hemliga projektet med kodnamnet Olympic Games var avsett för att samla in underrättelser som förberedelser för en cyberattack mot Iran.

OPM-hacket (2014). Det allvarliga intrång som i december 2014 drabbade myndigheten, Office of Personnel Management (OPM), som ansvarar för data om statsanställda var värre än tidigare känt. Uppgifter om storleksordning varierar mellan 4,2-18 miljoner människor. Det mest allvarliga är att datan även innefattar bakgrundsinformation för säkerhetsprövningar (clearance) – till exempel födelsedatum, arbetshistorik, försäkringsuppgifter,

Hackers utgör ett allt större och vanligare hot. Foto: Nate Grigg / flickr.

kön och ålder samt utländska släktingar och vänner. Kina bedöms ligga bakom detta intrång. En teori är att intrånget kunde göras möjligt på grund av outsourcing.

Ashley Madison-hacket (2015) handlar om en otrohetssite (typ Victoria Milan i Sverige) som hackades och där över 6000 militära epostadresser fanns med. I kombination med uppgifter i OPM-hacket ovan har detta ansetts vara en säkerhetsmässig katastrof då kinesiska (och troligen även ryska och kanske iranska) underrättelseorganisationer – förutom en fullständig kartläggning av individers kontaktmönster inom och utom USA – även får utpressningsskäl.

Företaget Fire-Eye har i en rapport våren 2015 pekat på förekomsten av kinesiska underrättelseoperationer i vårt närområde med ”spearfishing” (lura någon att klicka på en farlig länk i ett mail som ser ut att vara legitimt) och lågprofilerade smygande APT-attacker (Advanced Persistent Threat). Dessa riktas främst mot företag och forskningsinstitutioner, medan ryska motsvarande APT-attacker riktas mot nordiska försvarsmakter. Den stora cyberspionageattacken mot det finska utrikesministeriet 2013 blev för många politiskt ansvariga en väckarklocka, även om Ryssland aldrig officiellt här pekades ut.

I april 2016 uttalar chefen för den nederländska säkerhetsunderrättelsetjänsten AIVD, Rob Bertholeeut, att den holländska ekonomin är ”rånad” av ryskt, kinesiskt och iranskt cyberspionage.

Vi upplever idag att ryska asymmetriska hot kopplas till hybridoperationer, cyberattacker och ”mjuka” påverkansoperationer inom det som brukar benämnas ”gråzons”-krigföring. Syftet kan här vara att påverka beslutsfattande rörande svensk försvars- och utrikespolitik, och/eller skada för statliga myndig-heter och institutioner. Även här behövs ett underrättelseunderlag som kan inhämtas med cybermetoder för att effektivt kunna verka.

> ”Ryska asymmetriska hot kopplas till "gråzons"-krigföring.

Man kan även se en trend som indikerar att främmande makt går efter ”lågt hängande frukt” och ”den svagaste länken”. D v s om man vill ha information om Försvarsmaktsanställd personal så försöker man kanske att attackera de ofta dåligt skyddade kommunala informationssystemen för att ”bakvägen” kartlägga en individ istället för att penetrera de hårt skyddade militära systemen. Kraven ställs därför allt högre på att samtliga samhällssystem – och inte enbart den hårda kärnan av viktiga försvars- och infrastruktursmyndigheter – ser över sin informationssäkerhet.

Lars Nicander *är chef för Försvarshögskolans Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier.*

Lars.nicander@fhs.se

Hot och motåtgärder

Enligt Säkerhetspolisen utgör det ryska underrättelsehotet det största hotet mot Sverige och svensk säkerhet. Officerare under täckmantel som ackrediterade diplomater stationerade i Sverige kommer från den civila utrikesunderrättelsetjänsten SVR och den militära underrättelsetjänsten GRU. De är organiserade i residenturer, en SVR- respektive GRU-cell på beskickningen.

Wilhelm Unge

Året runt och dygnet runt bedrivs underrättelseverksamhet mot Sverige och svenska intressen. Verksamheten syftar till att stjäla information för att sedan vidarebefordra den till politiska och militära beslutsfattare i hemlandet. Syftet är att ge sitt land ett kunskapsövertag, för att vinna militära, affärsmässiga, diplomatiska eller andra fördelar.

För utländska underrättelsetjänster finns det många olika sätt att stjäla skyddsvärd information på. En av dessa metoder är mänskliga källor – agenter.

Grunden för underrättelseinhämtning är att den skall hållas dold för värdlandets säkerhetstjänst. En agent skall leverera bra information, minska risken att bli matad med falsk information samt undvika diplomatiska förvecklingar. Därför måste ett grundligt arbete göras vid rekryteringen, som ibland kan vara klart på några månader, ibland flera år.

Traditionellt följer en rekrytering ett visst mönster. Processen startar med att identifiera vilka underrättelsebehov som ska uppfyllas. Därefter påbörjas målsökningsprocessen för att leta efter organisationer, myndigheter eller individer som har access till lämplig information. När en informationsbärare har identifierats startar den viktigaste fasen: Studiefasen. Här undersöks personens tillgång till efterfrågad information, personliga svagheter, drivkrafter, ekonomi och andra aspekter som har betydelse. Egentligen handlar det om att kartlägga möjligheterna att förmå en person att förråda sitt land på uppdrag av ett annat land.

Foto: Säkerhetspolisen.

Sedan påbörjas närmandefasen, då försiktiga, ”slumpartade” sammanträffanden arrangeras av den utländska underrättelsetjänsten, allt i syfte att bygga en fortsatt relation. Över tid övergår relationen till att bli mer vänskaplig och personliga band knyts. I detta skede ser man till att vänja personen vid att överlämna information (som ofta är öppet tillgänglig) och vänja honom eller henne att ta emot belöningar för detta. Under processen bryts personen sakta ned, omdöme och säkerhetsmedvetande eroderar sakta.

När personen bedöms ha passerat en moralisk gräns kommer han eller hon att få frågan att fortsätta på den inslagna vägen, och överlämna hemlig information till främmande makt. I detta läge har personen vant sig med extrainkomster, beröm och ”sann” vänskap, men även vant sig med att överlämna information. En agent har fötts, som dolt i det svenska samhället hämtar in och överlämnar information till främmande makt.

Underrättelseofficeren är en statlig tjänsteman (ofta med hög civil eller militär utbildning) som har i uppdrag att samla hemlig information och rekrytera mänskliga agenter i det svenska samhället. För att kunna agera dolt i det svenska samhället jobbar de under en täckmantel. Diplomat, flygbolagsrepresentant, journalist, egenföretagare eller andra yrken skapar möjligheter för dem att röra sig mer fritt. Fördelen med att arbeta under täckmantel är att officeren med en legitim ursäkt kan besöka konferenser, seminarier och möten för att där leta efter nya kontakter att kultivera till agenter. Täckmanteln skräddarsys utifrån det underrättelsemål som skall angripas, det är lättare att närma sig målpersonen om officeren har en anpassad täckmantel.

Den svaga länken i underrättelsearbetet är då underrättelseofficeren och agenten kommunicerar, då hemlig information eller instruktioner passerar från en hand till en annan. För detta finns gamla beprövade metoder som snabbsändningar med radio, döda brevlådor, snabbkontakt under personliga möten, med mera. Teknisk utveckling har skapat komplement, som att använda utkastmappen i webbaserad mejl, ladda upp information till ”molnet”, satelliter, sociala medier, chattfunktioner i smartphoneappar, med mera.

Underrättelseverksamheten är ett reellt hot som beskär Sveriges militära, ekonomiska och politiska handlingsfrihet. Det är Säkerhetspolisens uppdrag att göra Sverige säkrare.

Agenterna Stig Bergling och Stig Wennerström arbetade båda åt Sovjetunionen. Deras uppgift var att förse Sovjetunionen med hemlig information angående svenskt totalförsvar och svenskt säkerhetspolitiskt beslutsfattande. De – och andra spioner – orsakade stora kostnader och informationsförluster för Sverige. I händelse av krig hade skadorna kunnat bli mycket allvarligare. Wennerströms och Berglings spioneri ledde till att Sverige förlorade stora delar av försvarsförmågan, som hade kunnat leda till ett förlorat krig och ockupation. Det är lätt att tro att spionage är en företeelse som hörde kalla kriget till. Att motverka spionage är tvärtom en högst aktuell företeelse som sysselsätter många säkerhetstjänster, däribland Säkerhetspolisen.

Enligt Säkerhetspolisen utgör det ryska underrättelsehotet det mest omfattande hotet mot Sverige och svensk säkerhet. Officerare under täckmantel som ackrediterade diplomater stationerade i Sverige kommer från den civila utrikesunderrättelsetjänsten SVR (Sluzba Vnesjnej Razvedki) och den militära underrättelsetjänsten GRU (Glavnoje Razvedyvatelnoje Upravlenije). Både SVR:s och GRU:s officerare är organiserade i så kallade residenturer, det vill säga en SVR- respektive GRU-cell på den ryska diplomatiska beskickningen. I en residentur finns olika funktioner som bemannas av officerare med viss inriktning eller specialisering. Vissa officerare inhämtar politiska underrättelser, andra militära eller teknisk-vetenskapliga etcetera. Uppdragen dessa officerare har är bland annat att rekrytera agenter, bedriva inhämtning kopplat till militär planläggning, samt att bedriva och understödja pro-rysk propaganda. Dessutom finns det på en residentur officerare för att sköta teknisk apparatur vid beskickningen och krypterat samband med underrättelsecentralen i Moskva.

Wilhelm Unge *är chefsanalytiker för Säkerhetspolisens kontraspionage.*

LÄSTIPS

Fru Petrovas skor av Wilhelm Agrell;

Deception – Spies,lies and how Russia dupes the west av Edward Lucas;

Spioner och spioner som spionerar på spioner av Tore Forsberg

Spioner, ett utdöende släkte?

Motiven kan vara pengar, besvikelse, ideologi eller självhävdelse. I vissa fall är motiven uppenbara. Vägen från vanlig svensk till att bli spion är lång och bygger på gedigen kunskap om den motparten vill värva liksom vilken tillgång han eller hon har till information och den som utsätts för ett värvningsförsök är ofta omedveten om vad som sker.

Jörgen Elfving

Spioner ett utdöende släkte? Nej inte alls, enligt SÄPO bedriver många länder underrättelseverksamhet riktad mot Sverige. För den oinvigde kan uttrycket underrättelseverksamhet te sig mystiskt och skrämmande där en berättigad fråga är vad det handlar om? Varför är Sverige intressant, vilka är aktörerna och kan man skydda sig den underrättelseverksamhet som bedrivs mot oss?

En rysk general skrev i början av 1900-talet i boken *Det Militära Spioneriet* ”Därför måste hvarje befälhavare vidtaga alla åtgärder som stå i hans makt för att kunna upptäcka spioneriföretag från fiendens sida. För att lyckas härförinnan är det nödvändigt att hafva en åtminstone ytlig kännedom om spioneriväsendets organisation”. Och kunskap om hur underrättelseverksamheten bedrivs, dess mål och dess aktörer är också grunden för att kunna skydda sig.

Underrättelseverksamhet syftar till att inhämta, bearbeta och delge information som underlag för beslut, t ex avseende utrikes- och säkerhetspolitik, ekonomi och/eller teknik. I det sammanhanget är Sverige intressant för andra nationer och inte bara de som vi traditionellt betraktar som mindre vänligt sinnade. Vårt land ligger i framkant inom många områden, inte minst när det gäller teknik, samtidigt som vår säkerhetspolitik och försvarsmakt alltid uppmärksammats. I det fallet har sannolikt intresset också ökat m h t debatten om Natomedlemskap, försvarsmaktens ändrade inriktning och dess förmågeuppbyggnad respektive samverkan med Nato. Den underrättelseverksamhet som riktas mot försvarsmakten avser i första hand planer, personal, materiel och verksamhet samt tar sig olika former beroende på den information som är av intresse. Ett intresse som inte bara andra nationer utan även kriminella har.

Traditionellt förknippas underrättelseverksamhet främst med spioner, således personer som av olika skäl går främmande makt tillhanda eller dess företrädare, som söker inhämta information på illegal väg. Motiven kan vara pengar, besvikelse, ideologi eller självhävdelse. I vissa fall är motiven uppenbara. Vägen från vanlig svensk till att bli spion är lång och bygger på gedigen kunskap om den motparten vill värva liksom vilken tillgång han eller hon har till information och den som utsätts för ett värvningsförsök är ofta omedveten om vad som sker. Vad som från början uppfattats som en ny och trevlig bekantskap kan utveckla sig till något som en intet ont anande presumtiv spion inte kunnat föreställa sig och ofta ställer sig oförstående till när man uppmärksammas på den situation man hamnat i.

Den moderna tekniken ger också möjlighet att med större eller mindre risk för upptäckt genom intrång i datorer och IT-system få tag på i den eftersökta informationen. På motsvarande sätt är det med signalspaning och avlyssning av radio- eller mobiltelefontrafik. Tekniken gör det också lättare att lagra och föra med sig information. Det som igår krävdes lastbilar för att få

med sig ryms idag i ett USB-minne. En tingest som lätt kan tappas bort eller glömmas kvar, som t ex för några år sedan då en försvarsanställd glömde kvar ett USB-minne med hemlig information på ett bibiliotek.

En annan följd av teknikutvecklingen är att volymen av och tillgången till öppen information är nära nog obegränsad, inte minst genom tillkomsten av internet. Och någon har sagt att merparten av den information som är av intresse återfinns i öppna källor. Betydelsen av öppen information uppmärksammades redan för mer än 100 år sedan och vad som då i *Det Militära Spioneriet* skrevs om järnvägs- och telegraflinjernas snabba utveckling och pressens ökade betydelse, som ”bringar till offentligheten åtskilligt som förr hölls i hemlighet”, är lika aktuellt idag som då.

Ibland blir också sådant som en bredare publik kanske inte borde ha kunskap om offentligt. Vad skriver vi exempelvis om oss själva och vårt liv i olika sociala media? Information som vi kanske uppfattar som harmlös, men som kan användas inför ett värvningsförsök eller för att framställa oss i negativ dager. Och det är inte bara enskilda som slinter. För ett antal år sedan lade en högre svensk militär stab ut en bild på internet av den byggnad man huserade i där det bl a tydligt framgick vilka befattningshavare som satt var. Även om bilden togs bort kort efter upptäckt, var skadan redan skedd.

Att främmande makts och andras underrättelseverksamhet har framgång beror ofta på okunskap, oförstånd eller lättja. Säkerhetstjänstens regelverk förstås inte eller uppfattas som krångliga och avsiktligt eller oavsiktligt ”genar man i kurvorna”. Och varför skulle någon i dagens öppna och globaliserade värld vara intresserad av mig eller den information som jag har tillgång till?

Att skydda sig mot underrättelseverksamhet bygger som nämnts på kunskap, inte minst om regelverken, och är en förutsättning för att kunna tänka efter före. D v s att ställa sig frågan om det är nödvändigt att skriva just det här om mig själv på Facebook, att lägga ut den här handlingen på internet, skall jag tala om det här på mobilen eller varför är den här personen intresserad av mig? Något som är nödvändigt om inte beslutsamhetens friska hy skall övergå i eftertankens kranka blekhet.

Jörgen Elfving *är överstelöjtnant, har bakgrund inom bl a den militära säkerhetstjänsten och har även tjänstgjort som biträdande militärattaché i Baltikum.*

jorelf@gmail.com

Stig Wennerström orsakade det svenska försvaret mycket stor skada. Foto: Holger Ellgaard / commons.wikimedia.org.

Stig Bergling drevs av penningbegär. Foto: EPA/ Drago Prvulovic / Alamy Stock Photo.

Digitaliseringen gör det svårt att avgränsa underrättelsehoten, oaktat det rör militär eller civil verksamhet.
Foto: Wilhelm Guldbrand, Försvarsmakten.

Svårskyddad information

Med digitalisering och övergången till internet som alltmer dominerande struktur för informationsöverföring reducerades möjligheterna att skydda information genom fysisk avgränsning och kontroll, dels därför att alltmer av informationsflödena blev tekniskt åtkomliga, dels därför att denna åtkomst kunde ske var som helst.

Wilhelm Agrell

År 1938 beslöt regeringen att inrätta en hemlig säkerhetstjänst, *Allmänna säkerhetstjänsten*. Denna skulle dock först organiseras vid akut krigsfara och då ha till uppgift att skydda vital infrastruktur och hindra främmande makt att komma åt ”krigsunderrättelser”, ett begrepp som gavs en betydligt vidare innebörd än enbart rent militära förhållanden. I det totala krig som mot slutet av 1930-talet tornade upp sig skulle alla delar av samhället bli ett mål för direkta eller indirekta krigshandlingar. Svaret på det totala kriget var det som skulle få benämningen totalförsvaret. De militära och civila säkerhetstjänsternas övergripande uppdrag var att skydda detta totalförsvar genom att förhindra informationsläckage och infiltration, liksom att landet blev en arena för de krigförandes underrättelseverksamhet.

Beredskapsårens skydd mot underrättelseverksamhet byggde på en rigorös kontroll av informationsflödena inom landet och framförallt över gränserna. Man skulle helt enkelt försvåra eller göra det omöjligt att insamla och förmedla krigsunderrättelser till främmande makt. Samtidigt uppmanades allmänhet och institutioner att vidta försiktighetsåtgärder. ”Spionen lägger pussel” förkunnade den klassiska affischen. Om var och en behöll sin bit försvårades eller omöjliggjordes pusselläggningen.

1940-talets skyddstänkande levde kvar in i det kalla kriget. Fortfarande var det totalförsvaret som stod i centrum som det viktigaste nationella skyddsobjektet och insamling av underrättelser med bäring på Rikets säkerhet skulle försvåras eller förhindras. Men beredskapsårens övervakningsapparat framstod samtidigt i allt mindre grad som ändamålsenlig och medborgarrättsligt acceptabel. Och i takt med att de öppna informationsflödena ökade blev det också allt svårare att avgränsa och dölja det skyddsvärda.

> ”Skyddet byggde då på rigorös kontroll.

Efter det kalla kriget förmodade slut framstod denna utveckling som mindre problematisk, trots att digitalisering och internationelisering snabbt raserade huvuddelen av det fysiska informationsskydd som man i den analoga tidsåldern kunnat förlita sig på. Orsaken till denna mer optimistiska hotbild var att skyddsobjektet, totalförsvaret, uppfattades som allt mindre centralt i en vidgad och transformerad hot- och riskbild, samtidigt som de stormakter med fientlig potential som dominerat Sveriges närområde under större delen av 1900-talet tycktes ha försvunnit för gott.

Under den säkerhetspolitiska parentesen mellan Berlinmurens fall och den ryska annekteringen av Krim 2014 föreföll det traditionella underrättelsehotet sjunka undan och få en lägre dignitet i förhållande till andra slags underrättelsehot. Visserligen fortsatte Ryssland och en rad andra länder att bedriva underrättelseverksamhet mot Sverige och andra västländer och institutioner men detta uppfattades på många håll mer ett störande element än en del i ett hot mot vitala nationella säkerhetsmål.

Från 1990-talet och framåt var det istället underrättelsehotet från andra aktörer och mot andra samhällsområden som stod i centrum. Samhällssektorer utanför det tidigare totalförsvaret blev här i ökad utsträckning intressanta som mål, samtidigt som både medvetenhet om underrättelsehot och säkerhetsprocedurer i många fall var bristfällig eller helt saknades. Detta gällde öppna samhällsinstitutioner som forskning, högre utbildning och media.

Målet för sådan underrättelseverksamhet kunde vara att komma över åtråvärd kunskap, antingen i kommersiellt syfte eller för illegal verksamhet av olika slag, verksamhet som inte behövde ha formen av ett traditionellt hot mot rikets säkerhet. För att möta denna förskjutning i målet för underrättelseverksamheten krävdes en förändring i den lagstiftning som fortfarande i stora stycken återspeglade arvet från 1940-talet.

Men den största förändringen gällde ändå inte målen för underrättelseverksamheten utan förutsättningarna för åtkomst av information. Med digitalisering och övergången till internet som alltmer dominerande struktur för informationsöverföring reducerades möjligheterna att skydda information genom fysisk avgränsning och kontroll, dels därför att alltmer av informationsflödena blev tekniskt åtkomliga, dels därför att denna åtkomst kunde ske var som helst. Underrättelsehotet förlorade i detta avseende en avgränsbar rumslig dimension.

Digitaliseringen innebar också att både tidsåtgång och lagringskapacitet upphörde att bli gränssättande vid illegal eller oönskad åtkomst. De centrala agenterna i den sovjetiska Cambridge-ringen kunde från slutet av 1930-talet till början av 1950-talet förse sina uppdragsgivare med muntliga och skriftliga rapporter och avfotograferande hemliga handlingar. Gränssättande för dem var de olika agenternas åtkomst, men framförallt kapaciteten för inläsning, memorering respektive fotografering i hemlighet. I jämförelse med Edward Snowdens nerladdning av uppskattningsvis mellan 1,7 och 1,8 miljoner handlingar från NSA framstår den av Cambridge-ringen förorsakade informationsförlust som volymmässigt marginell. Ingen underrättelseverksamhet under den analoga tiden kunde tömma hela myndigheter på information och de i fall där detta gjordes, som efter Nazitysklands respektive Saddam Husseinregimens fall krävdes ofantliga arbetsinsatser under lång tid, arbetsinsatser som idag kan skötas av en person under några månader utan att anhöriga och arbetskamrater lägger märke till något.

Wilhelm Agrell *är professor och gav 2015 ut boken Vem kan man lita på? Den globala övervakningen uppkomst.*

Wilhelm.agrell@fpi.lu.se

Baltiska utmaningar

Likt slutet av 1930-talet befinner sig idag Estland, Lettland och Litauen relativt utsatta intill sin aggressiva granne. Nato ökade sin militära övningsverksamhet i länderna efter ockupationen av Krim 2014 men syftet var i första hand att lugna befolkningarna i de utsatta medlemsländerna genom att demonstrera militär närvaro, skriver ***Martin Hurt****.*

Estlands, Lettlands och Litauens säkerhet bygger till stor del på deras medlemskap i militäralliansen Nato. Medlemskapet medför både en möjlighet att vid behov påräkna hjälp från allierade nationer och en skyldighet att sörja för sin egen försvarsförmåga. De tre länderna lägger nu ner betydande ansträngningar på att modernisera sina försvarsmakter och att stärka alliansens militära närvaro i Baltikum.

Östersjön har de senaste åren återigen hamnat i fokus som ett område med tilltagande säkerhetspolitiska utmaningar. Moskvaregimens alltmer aggressiva beteende har överrumplat många länder, dock inte befolkningarna i Estland, Lettland och Litauen som är mycket medvetna om vad det innebär att leva sida vid sida med en oberäknelig, hänsynslös och militärt överlägsen granne. Under 1920- och 30-talet lade de tre länderna ner avsevärda kraftansträngningar på att bygga upp sina redan krigserfarna försvarsmakter men tyvärr stod de ändå ensamma när Sovjetunionen först tilltvingade sig militärbaser hösten 1939 och sedan ockuperade länderna sommaren 1940.

Redan på 1990-talet bestämde sig de baltiska staterna, samtliga tidigare medlemmar i Warszawapakten att söka medlemskap i Nato. Utåt sett motiverades valet oftast med nödvändigheten att gå med i den enda existerande försvarsgemenskapen för att gemensamt stå emot framtida säkerhetspolitiska utmaningar. I de flesta fallen handlade det dock om att gardera sig mot en eventuell framtida auktoritär regim i Moskva.

NATO-GARANTEN

Nio av tio länder som blev medlemmar i Nato under åren 1999 och 2004 hade tydliga minnen av vad det innebär att utsättas för Moskvas militärmakt med tillhörande ödeläggelse och övergrepp mot civilbefolkningen. I Baltikum fanns dessutom en strävan efter att aldrig mer vara ensamma i ett utsatt läge. Nato sågs och ses som den huvudsakliga garanten för ländernas existens som självständiga nationer. EU är i sammanhanget endast ett komplement, vars huvudsakliga säkerhetspolitiska värde har legat i att stärka ländernas politiska, ekonomiska och kulturella relationer med Västeuropa.

Rysslands ockupation och olagliga annektering av Krim samt den efterföljande krigföringen i östra Ukraina har medfört att många beslutsfattare i Europa och Amerika återigen har börjat se Ryssland som ett hot. Det har emellertid visat sig råda brist på politisk handlingskraft. Bara ett fåtal länder i Europa har varit beredda att stärka sina försvarsmakter i proportion till de militära hot och övriga säkerhetspolitiska utmaningar som härrör från Ryssland och terrororganisationen ISIS m fl.

HANDLINGSKRAFT VIKTIGT

Medlemskap i Nato medför enligt Washingtonfördraget både en möjlighet att vid behov räkna med hjälp från allierade nationer men även en skyldighet att sörja för sin egen försvarsförmåga. Emellertid tillhandahålls en anmärkningsvärd andel av alliansens militära förmågor idag av USA, där många anser att Europa nu måste upphöra att åka snålskjuts. Den pågående upptakten till presidentvalet i USA illustrerar med all önskvärd tydlighet hur viktigt det är att europeiska länder själv moderniserar och vid behov använda sina respektive krigsmakter. Europeisk handlingsförlamning bör undvikas både i relationerna med USA och med Ryssland.

De baltiska staternas respektive befolkning och politiska ledning tar detta på stort allvar. Likt Norge, Danmark och Frankrike finns det en stark vilja att 1940 aldrig mer skall upprepas. Estlands försvarsbudget uppgår i år till 2.1 procent av BNP, vilket uttryckt i dollar per capita är mer än motsvarande siffror för ett antal betydligt större och rikare europeiska länder. Lettland och Litauen närmar sig med stora steg det uttalade 2 procent-målet som planeras uppnås inom två år. Deras försvarsutgifter låg för bara två år sedan under 1 procent av BNP men har sedan dess ökat anmärkningsvärt till 1.4 procent (Lettland) och 1.5 procent (Litauen) i år.

MINSKAD NUMERÄR

Ofta hörs resonemanget att Rysslands krigsmakt idag bara utgör en bråkdel av Warszawapaktens totala styrkor. Det är visserligen sant men även Natomedlemmarnas samlade militära kapacitet har minskat avsevärt sedan slutet av kalla kriget. Förmågan att genomföra högintensiva insatser i syfte att försvara Europa mot en motståndare med både kvalificerade konventionella styrkor och kärnvapen har minskat avsevärt. Under ett och ett halvt decennium låg tonvikten på lågintensiva insatser mot irreguljära förband, ofta långt utanför alliansens gränser. Nato har därför idag inget överskott på omedelbart tillgängliga förband i Europa. De som finns behövs både för att förvara medlemsländerna och för att verka utanför Europa, t e x gentemot ISIS.

Likt slutet av 1930-talet befinner sig idag Estland, Lettland och Litauen relativt utsatta intill sin aggressiva granne. Nato ökade visserligen sin militära övningsverksamhet i länderna efter ockupationen av Krim 2014 men syftet var i första hand att lugna befolkningarna i de utsatta medlemsländerna genom att demonstrera militär närvaro. Natos avskräckning gentemot Ryssland och övriga aktörer hade länge byggt på antaganden att ingen vågar utmana världens starkaste militärallians och att förstärkningar snabbt kan skickas till hotade medlemsländer i en eventuell krissituation.

> Natos förmåga att försvara Europa har minskat avsevärt.

Dessa antaganden ses nu över av flera skäl. Ryssland har de senaste åren visat att man utan förvarning kan kraftsamla mycket stora förband i östersjöområdet. Dessa är sedan flera år även samövade till en hög nivå. Slutligen innebär de alltmer avancerade förmågor som finns i Kaliningrad och i St Petersburgområdet att allierade förstärkningar skulle finna det svårt att nå Baltikum efter att ett ev väpnat ryskt angrepp inletts. Därför fattade Natos försvarsministrar i februari 2016 ett principbeslut om att utöka den militära närvaron i öster i syfte att öka sin avskräcknings- och försvarsförmåga. Baltstaterna står idag inte ensamma men fortfarande gäller huvudregeln att varje land är skyldigt att sörja för sin egen försvarsförmåga.

***Martin Hurt** är försvarsrådgivare vid Estlands delegation vid Nato.*

martin.j.hurt@gmail.com

USA:s militära närvaro i de baltiska staterna ger starka signaleffekter till makthavarna i Kreml. Foto: U S Marine Corps photo by Sara Graham.

Nato inför nästa toppmöte

Stationering av allierad trupp i exempelvis de baltiska staterna har krisdämpande liksom krigsavhållande konsekvenser. Foto: Air National Guard photo by Mark C. Olsen.

Nato har under de senaste två åren återgått till kärnuppgiften kollektivt försvar som vilat under några årtionden. Detta påbörjades vid Natos toppmöte i Wales 2014 och kommer att vidareutvecklas vid toppmötet i Warszawa. I grunden handlar det om en långsiktig omställningsprocess för att hantera en väsentligt mer krävande omvärldsmiljö, skriver ***Pål Jonsson****.*

När Natos stats- och regeringschefer träffas i Warszawa den 8-9 juli är utmaningarna många. Osäkerheten kring utvecklingen i dess östra och södra grannskap har aldrig varit större än idag. Alliansens medlemmar kommer att behöva visa att Nato kan hantera hot, risker och sårbarheter i såväl söder som öster. Samtidigt råder en stark samsyn kring att det är just skyddet av de egna medlemmarna som numera ska stå allra högst på dagordningen. Detta är ett trendbrott från två årtionden av fokus på insatser utanför det egna territoriet, företrädelsevis i Afghanistan och på Balkan. Om den gamla devisen inom Nato var ”out of area or out of buisness” så är den nya ”in area or in trouble”.

ÅTERFÖRSÄKRINGSÅTGÄRDER I ÖST

Vid toppmötet i Wales beslöts det att Nato ska ha kontinuerlig närvaro av marina, flyg- och arméförband genom fortlöpande rotationer hos de östligaste medlemsländerna. Åtgärderna har beskrivits som *defensiva, proportionerliga och i linje med Natos internationella åtagande*. Referensen till de internationella åtagandena speglar en intensiv debatt inom försvarsalliansen om formerna för den militära närvaron i öst. Vissa medlemsländer skulle föredra en permanent militär närvaro. Men huvuddelen av medlemmarna var måna om att den utökade närvaron inte skulle provocera Ryssland och underminera Nato-Russia Founding Act. Detta avtal, från 1997, stipulerar att Nato inte avser att placera ut kärnvapen eller permanent militär infrastruktur och soldater på territoriet hos de östligaste medlemsländerna.

Rent konkret har den utvidgade närvaron medfört en fyrdubbling av Natos *air policing* insats över bl a de baltiska länderna. Den marina närvaron i Östersjön och Svarta havet har ökat och Nato har genomfört väsentligt fler och större övningar under det senaste året. Det har upprättats nya förbindelsestrukturer bland de östligaste medlemmarna

för att snabbt kunna möjliggöra förstärkningsförband från övriga allierade. De allierade har även förstärkt Natos snabbinsatsstyrka (NRF) genom en ny spjutsspetsstyrka bestående av en multinationell brigad understödd av luft- och sjö-stridskrafter. Spjutspetsförbandet ska kunna sättas in i ett insatsområde inom två till tre dagar.

PRAKTISKA HINDER

Trots dessa relativt kraftfulla åtgärder har ett antal praktiska erfarenheter vid den militära planläggningen och krigsspelsövningar visat på brister i Natos förmåga att skydda de östligaste medlemmarna.

För det första har Ryssland ett militärt övertag utmed Natos östra gräns om c a 10:1 i konventionella stridskrafter. Det innebär att dessa medlemsländers förmåga till fördröjningsstrid i väntan på de allierades förstärkningsförband är mycket begränsad. Vidare kan Ryssland genom fjärrstridsvapen, telekrig, sjömålsrobotar och luftförsvarssystem begränsa Natos tillträde till Östersjöområdet. Natos tidigare högste militäre befälhavare, general Philip Breedlove, har liknat detta vid ryska Anti-Access/Area Denial bubblor som kraftigt begränsar Natos säkerhetspolitiska handlingsfrihet.

För det andra finns ett antal flaskhalsar i arbetet med att stärka försvarsplaneringen för de östligaste medlemmarna. Byråkrati komplicerar transporterna av försvarsmateriel mellan medlemsländerna. Förstärkningsförband till de baltiska länderna måste passera en 5 mil smal korridor mellan Kallingrad och Vitryssland. Då Kaliningrad blivit ett av världens mest militariserade områden kommer detta att medföra uppenbara risker i en konfliktsituation. Korridoren har därför kallats för Natos nya ”Sulwalki-gap” efter namnet på den polska staden som ligger i området.

För det tredje måste beslut om att sätta in Natos snabbinsatsförband tas i politisk enhällighet i Nordatlantiska rådet. Det bygger på nationella beslutsprocesser som i vissa fall även innefattar beslut i nationella parlament. Långsamma beslutsprocesser förtar värdet av snabbinsatsförbanden. Eller som Natos generalsekreterare Jens Stoltenberg har sagt – Varför ha förband som är tillgängligt inom 48 timmar om det ändå tar 48 dagar att fatta beslut om att sätta in dem?

> En multinationell bataljon upprättas i varje baltiskt land och i Polen.

Bristerna måste åtgärdas om Natos avskräckningsförmåga ska vara trovärdig och krigsavhållande.

MOT TROVÄRDIG AVSKRÄCKNING?

Vid Natos toppmöte i Warszawa kommer därför nya beslut att fattas som stärker den militära närvaron hos de östligaste medlemmarna. Sannolikt kommer en multinationell bataljon att upprättas i varje baltiskt land och i Polen. Dessa bataljoner kommer fortsatt att vara rotationsförband. Skälet är ytterst att det militära värdet av att ha permanenta förband uppfattas lägre än det politiska priset för att skapa oenighet inom alliansen kring Rysslandspolitiken.

USA har nyligen aviserat en tredubbling av budgeten för det militära stödet till Europa. En ny amerikansk armébrigad ska stationeras i Europa och fler luft- och marinstridskrafter ska roteras in för att hantera den ryska Anti-Access/Area Denial-utmaningen. Vid toppmötet i Warszawa kommer Natos högste militäre chef att få mandatet att vidta förberedande åtgärder för Natos spjutspetsförband i väntan på politiska insatsbeslut.

Medlemsländernas motståndskraft mot s k hybridkrigföring kommer också upp i Warszawa. Genom ett förbättrat skydd för kritisk infrastruktur, transporter, kommunikation och de politiska institutionerna ska riskerna och sårbarheterna reduceras. Målsättningen är sedan att detta ska brytas ner i konkreta kapacitetsmål för det civila försvaret inom ramen för Natos försvarsplanering.

Nato har under de senaste två åren återgått till den ursprungliga kärnuppgiften kollektivt försvar som legat vilande under några årtionden. Detta påbörjades vid Natos toppmöte i Wales 2014 och kommer att vidareutvecklas vid toppmötet i Warszawa. I grunden handlar det om en mer långsiktig omställning för att hantera en mer krävande omvärldsmiljö. Det främsta skälet är att det inte finns några indikationer på att Rysslands konfrontationspolitik gentemot väst kommer att avta i vare sig styrka eller omfattning inom överskådlig tid.

Pål Jonson *är generalsekreterare för Svenska Atlantkommittén och har tidigare gett ut skriften Natos framtid efter Ukraina: Vart går Nato efter Rysslands aggressioner och hur påverkar det Sverige?*

pal.jonsson@soff.se

Temperaturen stiger

De moderna ryska ytstridskrafterna uppvisar högt stridsvärde. Bilden visar Jagaren Admiral Panteleyev. Foto: U S Navy photo by Sean Furey.

Den ryska militära aktiviteten i regionen har varit på uppgång i snart ett decennium. Utvecklingen följer det mönster som blivit påtagligt i och med Rysslands aggressiva beteende mot flera grannländer. Så gott som alla tecken på Rysslands benägenhet att ta till vapenmakt fanns på plats redan under Georgienkriget 2008, skriver ***Katarina Tracz****.*

Den 11-12 april i våras utsattes det amerikanska örlogsfartyget USS *Donald Cook* för ett antal aggressiva överflygningar från ryska stridsflygplan. Vid tillfället befann sig fartyget på internationellt vatten i Östersjön, drygt elva mil utanför den ryska enklaven Kaliningrad. Dess befälhavare uppfattade uppträdandet från de ryska SU 24 planen som simulerade attacker. Vid ett tillfälle ska ett av planen ha befunnit sig så nära som nio meter från fartyget.

Händelsen har fått USA att reagera starkt. Utrikesminister John Kerry har fördömt det ryska agerandet som han kallat för ”oansvarigt, provokativt och farligt”. Givet överflygningarnas natur hade USA all rätt att skjuta ner planen, markerade Kerry.

OROANDE SPÄNNINGSNIVÅ

Incidenten är ett tecken på den nya, höga nivå av spänning som dominerar relationerna mellan Ryssland och USA. Och att det är i just Östersjöområdet som motsättningarna blir som mest påtagliga är ingen slump, säkerhetssituationen i Sveriges närområde har varit på stadig nedgång sedan en tid tillbaka. De senaste två åren har läget dock försämrats dramatiskt. De ryska attackplanens uppträdande mot USS *Donald Cook* är bara en i en lång rad av farliga incidenter som präglar säkerhetslandskapet kring Östersjön.

Den ryska militära aktiviteten i regionen har varit på uppgång i snart

Utrikesminister Sergej Lavrov har uttalat hotelser mot Sverige. Foto: mid.ru.

Höga krav ställs på Försvarsmaktens incidentberedskap. Foto: Mats Nyström, Försvarsmakten.

ett decennium. Utvecklingen följer det mönster som blivit påtagligt i och med Rysslands aggressiva beteende mot flera grannländer. Så gott som alla tecken på Rysslands benägenhet att ta till vapenmakt fanns på plats redan under Georgienkriget 2008, då ryska styrkor hjälpte Sydossetien och Abchazien att bryta sig ur landet.

MOSKVA ALLT AGGRESSIVARE

Efter Rysslands olagliga annektering av Krim 2014 och efterföljande krig i östra Ukraina har dock landets aggressiva beteende blivit påtagligt för en bredare omvärld.

Orsaken bakom det dramatiskt försämrade säkerhetsläget i Östersjöregionen är liksom kriget i Ukraina resultatet av ett allt mer revanschistiskt och revisionistiskt Ryssland. Det aggressiva beteendet märks av på flera håll i världen: i Arktis, kring Svarta havet och nära USA:s och Kanadas gränser. Men utvecklingen i Östersjöregionen sticker ut, här är incidenterna orsakade av Rysslands agerande fler och allvarligare än någon annanstans.

> Startskottet kom 2013 i och med den så kallade ”ryska påsken”.

I STORMENS ÖGA

Den påtagliga försämringen i säkerhetsläget har gjort att Norden och Baltikum på kort tid gått från att vara skolboksexemplet på fred och framgång till att associeras till militär upptrappning och ökad oro. I dag kretsar den internationella diskussionen kring europeisk och transatlantisk säkerhet till stor del kring hur Östersjön kan försvaras.

Det är mot denna bakgrund som försvarsalliansen Nato håller toppmöte i Warszawa den 8-9 juli i sommar. Vid sidan av IS´ framfart och migrationskrisens påfrestningar är Rysslands aggressiva beteende en av de mest brinnande frågorna inför mötet. Här spelar den fortsatta utvecklingen i Östersjöregionen en nyckelroll.

USA har redan annonserat en satsning på ökad militär närvaro i området: i våras tillkännagav Pentagon en fyrdubbling av försvarsbudgeten som är avsedd för europeiskt försvar, samt att man bland annat skickar en extra pansarbrigad till östra Europa. Enligt USA:s högste militäre befälhavare i Europa, general Philip Breedlove, är satsningen ett direkt svar på beteendet från ”ett aggressivt Ryssland i östra Europa och på annat håll”. Fler beslut rörande Natoförstärkningar av

östra och nordöstra Europa är att vänta under Warszawamötet.

AGGRESSION MOT SVERIGE

Utöver det ökade internationella intresset för Östersjösäkerhet återspeglas läget i stämningen på hemmaplan. Den säkerhetspolitiska diskussionen i Sverige har sällan varit så intensiv som nu. Ty Rysslands offensiva beteende i Östersjöregionen riktas inte bara mot USA och de utsatta baltiska staterna, utan också mot Sverige. Under senare år har inte bara Natoländer varit måltavlor för hot och aggressiva övningar, även det militärt alliansfria Sverige och Finland har fått sin beskärda del av rysk revanschism.

Startskottet för det ökande aggressiva beteendet mot Sverige kom 2013 i och med den så kallade ”ryska påsken”. I Natos generalsekreterares årsrapport 2015 kom det fram uppgifter om att den sedermera kända bombövningen mot svenska mål under långfredagen 2013 var en simulerad kärnvapenattack. Sedan dess har det aggressiva beteendet som riktas mot Sverige fortsatt. Tjugofem år efter Sovjetunionens kollaps och kalla krigets slut har misstänkta och bekräftade territorialkränkningar, aggressiva övningar och hot återigen blivit en del av vardagen. Därmed har också diskussionen om hur Sverige ska försvaras fått nytt liv.

ÖKAT NATOSTÖD

Frågan om hur Sveriges säkerhet ska förbättras engagerar. Förslagen på lösningar berör allt från allmän upprustning, återinförd värnplikt och satsning på totalförsvar till samarbete med andra länder. Att Natodebatten därtill fått ordentlig fart i takt med att säkerhetsläget försämrats lär knappast ha undgått någon. Under våren har debatten om svenskt medlemskap i Nato dessutom fått energi av frågan om värdlandsavtal med alliansen samt från den finländska utredningen om medlemskap. Föga förvånande har diskussionen fått Ryssland att reagera. I en intervju i *Dagens Nyheter* före sommaren hotade den ryske utrikesministern Sergej Lavrov med att Ryssland kommer att vidta ”nödvändiga åtgärder” om Sverige går med i Nato. Hoten tycks dock inte ge någon större effekt på den svenska opinionen: den nationella SOM-undersökningen för 2015 visar att Natoanhängarna i Sverige för första gången är fler än motståndarna.

Oavsett vad som kommer att göra att säkerhetssituationen kring Östersjön förbättras är det glädjande att den svenska diskussionen är igång. För att läget i regionen ska gå mot det bättre krävs att samtliga länder gör sitt för att skapa ett trovärdigt försvar. Om Östersjön återigen ska bli känt som ett Fredens hav krävs att inte bara USA och Nato utan också Sverige bidrar.

Katarina Tracz *är chef för tankesmedjan Frivärld och författare till boken ”Fredens hav? Ökade spänningar kring Östersjön (Frivärld 2015).*

katarina@frivarld.se

USA visar ett ökande intresse för Östersjön. Här USA:s förre marinchef, amiral Jonathan W. Greenert på besök hos svenska marinen. Foto: Carolina L. Nilsson, Försvarsmakten.

Civilt försvar är tillbaka

Civilt stöd till Försvarsmakten omfattar bl a drivmedel. Foto: Marcus Åhlén, Försvarsmakten.

Civila myndigheter har inte sysslat med detta på länge och kompetens för planering med Försvarsmakten måste byggas upp, skriver ***Björn Körlof****.*

Regeringen beslutade dagarna före jul i fjol om planeringsanvisningar för totalförsvaret. De innebär att totalförsvarsbeslutet från våren 2015 nu ska omsättas i konkret verksamhet. Alla civila myndigheter, även landsting och kommuner, som har beredskapsansvar ska nu starta planering för verksamhet under höjd beredskap och krig.

FÖRSVARSMAKTSSTÖDET

En väsentlig styrande faktor för de civila delarna av totalförsvaret ska vara det militära försvarets krigsplanläggning. Försvarsbeslutet och de nu beslutade planeringsanvisningarna innebär därför att det civila försvarets verksamheter inledningsvis ska koncentrera planeringen till stödet till Försvarsmakten. Regeringen önskar snabbt försöka höja krigsförbandens operativa förmåga. En viktig förutsättning för en sådan höjning är att förbanden får ett tidigt och kraftfullt stöd inom ett antal specificerade områden. De utpekade stödområdena är energi, främst drivmedel, telekommunikationer, sjukvård, livsmedel och transporter.

För att planeringen ska kunna bedrivas med den inriktning som regeringens önskar krävs att viktig information delges de civila myndigheter som har ansvar inom de angivna stödområdena. Den första typen av information bör gälla hur det militära försvarets krigsplanläggning ser ut, en kunskap som är nödvändig för att de civila myndigheterna ska bli införstådda med hur försvaret militärt avses föras i tid och rum, liksom hur det kan komma att påverka de civila myndigheternas verksamhet. Den andra typen av information avser kvantitets- och kvalitetsuppgifter vad avser behov av stöd som måste kopplas till de operativa förloppen i tid och rum.

Det finns problem med denna planläggning. Det var länge sedan civila myndigheter sysslade med detta och kompetens för att planera med Försvarsmakten måste byggas upp.

KUNSKAPSUPPBYGGNAD VIKTIGT

Utbildning för att höja kunskapsnivån inom området säkerhets- och försvarssekretess är nödvändig. Inom de angivna stödområdena bedrivs verksamheten numera ofta i privatägda företag, som inte alla är svenskägda. Dessa har renodlat ekonomiska incitament, som inte tar hänsyn till behov under höjd beredskap och krig. Några lager finns därför inte, förutom de buffertlager som företagen behöver ha av fredstida produktionsskäl.

Regeringen vill ha en rapportering redan i juni 2016.

Björn Körlof *är*
f d generaldirektör.

bogodai@hotmail.com

Oorganiserad, Oplanerad, Ofinansierad

Hur ska ett oorganiserat, oplanerat och ofinansierat civilt försvar kunna bidra till skydd för medborgarna, upprätthålla samhällsviktiga funktioner och stödja Försvarsmakten i krig. Foto: kimson / Shutterstock.com

Organisationen på den centrala myndighetsnivån imponerar inte. MSB, som fått uppgiften att leda uppbyggandet av ett nytt civilt försvar, har ca 850 anställda. Av dessa är, enligt mina informationer, högst ett tjugotal personer engagerade för denna uppgift. Även om antalet fördubblades skulle det inte ens nå upp till 5 procent av arbetsstyrkan, skriver ***Bo Richard Lundgren****.*

Sveriges säkerhetspolitiska situation har försämrats de senaste åren. Vi konstarerar att vår ryska granne i öster i ord och handlingar demonstrerar fientliga avsikter mot Sverige. Trots dessa signaler med hot mot vår nationella säkerhet är det politiska etablissemanget oförmöget att snabbt bygga upp en trovärdig krigsavhållande tröskel. En väsentlig beståndsdel i en sådan tröskel är ett fungerande civilt försvar. Förutom brist på politisk vilja finns bl a tre strukturella hinder som jag diskuterar i denna artikel.

OORGANISERAD

Idag går det inte att skilja på yttre och inre hot mot den nationella säkerheten. Det är heller inte meningsfullt att dela in hoten i militära och icke-militära hot. Skälet är att icke militära hot kan användas inom ramen för militär våldsutövning mot militära mål t ex cyberattacker. Omvänt kan militära förband delta i icke-militär krigföring. Vi talar därför allt oftare om hybridkrigföring, där de militära och icke-militära momenten flyter ihop. Och statsmakterna talar om att en bred hotskala skall ligga till grund för en återupptagen totalförsvarsplanering.

Vi i Sverige behöver nu fundera över hur vi har organiserat oss för att möta den här nya och blandade hotbilden. Låt oss börja med att titta på Regeringskansliet. Här har man gjort en skarp åtskillnad såväl mellan yttre och inre hot som mellan militära respektive icke-militära hot. Man låter Försvars-

departementet ta hand om militära frågor och Justitiedepartementet ta hand om de icke-militära frågorna (krisberedskap och civilt försvar). Det är inte en modern lösning.

Dessutom har på myndighetsnivå Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, förts över från Försvarsdepartementet till Justitiedepartementet. Men MSB har fått uppgiften att hålla i den absolut viktigaste totalförsvarsfrågan, nämligen att bygga upp ett nytt modernt civilt försvar.

Som alla förstår har denna nyordning bäddat för revirstrider och ökad byråkrati. Med lite mera kunskap och insikt på den politiska nivån hade det varit betydligt mer framåtsyftande att skapa ett renodlat ”departement för nationell säkerhet” där hela skalan av hot mot den nationella säkerheten kunde tas om hand. Då hade talet om en bredare hotskala blivit trovärdigt.

Organisationen på den centrala myndighetsnivån imponerar inte heller. MSB, som fått uppgiften att leda uppbyggandet av ett nytt civilt försvar, har c:a 850 anställda. Av dessa är, enligt mina informationer, högst ett tjugotal personer engagerade för denna uppgift. Även om antalet fördubblades skulle det inte ens nå upp till 5 procent av arbetsstyrkan! Denna omständighet visar att regeringen inte gett MSB ett tydligt mandat och inte heller tillräckliga resurser för att myndigheten skall kunna ta uppgiften på det allvar som krävs. När vi på 1990-talet hade en ledande myndighet för det civila försvaret – Överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB) – var cirka 200 personer engagerade för denna uppgift.

OPLANERAD

Försvarsberedningen ansåg redan år 2013 att det civila försvaret måste byggas upp igen. Och regeringen har framhållit vikten av att detta sker. Vad har då hänt under de senaste tre åren? Ja, på MSB:s uppdrag har både FOI och FHS gjort många gedigna analyser och lämnat välgrundade förslag på vad som behöver göras. Frågorna kring civilt försvar är väl utredda.

Varför har man då inte kommit längre när det gäller att förverkliga förslagen? Mitt svar är att det finns ingen fungerande planeringsprocess på civil sida. Och det finns inte heller tillräckligt tydliga planeringsanvisningar från regeringen. De anvisningar som kom i december 2015 hade inte konkreta scenarier eller angreppsfall, och civila myndigheter hänvisades till Försvarsmaktens hemliga underlag.

> 72 procent av den svenska befolkningen känner oro för den politiska situationen i världen.

Enligt min mening bör den gemensamma planeringen utgå från scenarier som i sina huvuddrag är öppna och som fastställs på politisk nivå. Eftersom den återupptagna planeringen skall utgå från en breddad hotbild är det särskilt viktigt att regeringen anvisar vilka scenarier man skall planera för. Om inte hotbilden klargörs på detta sätt är det sannolikt omöjligt att motivera civila aktörer att göra en nödvändig satsning på civilt försvar. Avsaknaden av sådana anvisningar gör det också mycket svårt att bilda sig en uppfattning om vilket stöd Försvarsmakten behöver från civila aktörer.

OFINANSIERAD

Under 1990-talet satsades ca 4 miljarder kronor årligen på civilt försvar. Lite mer än hälften av kostnaderna finansierades över statsanslag. Övriga kostnader bestreds antingen genom försäljning ur beredskapslager, genom avgifter inom Televerkets budget eller via näringslivet.

När det gäller ekonomiska satsningar idag på det civila försvaret finns inga klara besked från regeringens sida i inriktningspropositionen. En enkel slutsats måste därför bli att regeringen anser att ett nytt modernt civilt försvar kan byggas upp utan att statsmakterna skjuter till några extra pengar, vilket står i bjärt kontrast till satsningarna på militär sida. Det innebär att myndigheterna, t ex MSB, måste göra omprioriteringar i verksamheten utan att få direktiv om vilka ordinarie uppgifter som skall nedprioriters eller utgå. Alla förstår att en sådan process är mödosam och kommer att ta mycket lång tid. Men denna tid finns inte. Återuppbyggnadsarbetet brådskar!

MEDBORGARNA OROLIGA

Enligt opinionsundersökningar som MSB låtit utföra år 2015 känner 72 procent av den svenska befolkningen oro för den politiska situationen i världen. 60 procent anser att den förda försvarspolitiken är dålig, och lika många vill höja försvarsbudgeten. Det innebär att om medborgarna fick bestämma skulle de politiska ambitionerna på det här området vara betydligt högre.

Återuppbyggnaden av ett civilt försvar är idag oorganiserad, oplanerad och ofinansierad. Det är djupt problematiskt att våra politiker på riksplanet inte tar ett större ansvar för Sverige nationella säkerhet.

Bo Richard Lundgren *är tidigare avdelningschef vid Försvarshögskolan.*

boebirgitta@tele2.se

Ett fungerande civilt försvar

Vi måste behålla och stärka fokus på både kort- och långsiktigt arbete med utvecklingen av den civila delen av totalförsvaret. Vid hårda påfrestningar på samhället i form av flyktingströmmar och terroristhot är detta särskilt viktigt. Vi måste redan idag planera, förbereda och vidta åtgärder med en bred ansats, skriver ***Hans Arvidsson*** *och* ***Joakim Martell****.*

Foto: Carolina L Nilsson, Försvarsmakten.

Totalförsvaret består av militärt och civilt försvar där målet för det civila försvaret är att värna civilbefolkningen, säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna samt att bidra till Försvarsmaktens förmåga vid ett väpnat angrepp eller vid krig i vår omvärld.

Verksamhet kopplad till civilt försvar bedrivs av ett mycket stort antal statliga myndigheter, kommuner, landsting, frivilligorganisationer och inte minst i regi av privata företag. Regeringen menar i sin försvarspolitiska inriktning 2016-2020 att planering och förberedelser för civilt försvar ska utgå från samhällets ordinarie kris- och beredskapssystem. Strukturer och processer som används inom krisberedskapen ska alltså så långt som möjligt användas för det civila försvaret. Undantaget ett väl sent uppvaknande avseende behoven av ett civilt försvar finns det ingen anledning att invända emot detta.

Den nystartade utvecklingen kräver ett återtagande av en del förmågor och även skapande av nya. I dagsläget verkar fokus ligga på det tredje delmålet, det civila samhällets stöd till Försvarsmakten vid ett väpnat angrepp. Försvarsmakten genomgår fortfarande en omfattande omorganisation där bland annat de nygamla militärregionerna åter spelar en viktig roll, samtidigt som fokus skiftar från internationella insatser mot totalförsvar och försvar av nationen. En 180-graders sväng. Lägg till detta utmaningar inom personal-

och materielförsörjningen och en komplex planeringsprocess. Många delar är alltså i rörelse samtidigt, vilket i sig är en utmaning för Försvarsmakten.

KOMPLEXT

På den andra sidan finns de 25 statliga myndigheter och 21 länsstyrelser som, enligt *Förordning (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap*, är bevakningsmyndigheter. Här försvåras utvecklingsarbetet inte bara av de aktuella påfrestningarna utan även av försenade planeringsdirektiv. Ett faktum som ytterligare komplicerar bilden är att flertalet av de kompletterande lagrum som förordningen refererar till är från 1930- och 1940-talet, således innan omfattande avregleringar, urbanisering och digitalisering. Då var vårt samhälle vida mindre sårbart än idag.

PARALLELLT FRAMÅTSKRIDANDE

Utvecklingen av ett civilt försvar kommer att ta många år och man måste redan idag planera, förbereda och vidta åtgärder med en bred ansats – allt hänger ihop. Vi utvecklar nedan ett förslag för detta i tre delar, vilka enligt vår mening med fördel kan bedrivas parallellt, och hos i princip samtliga bevakningsmyndigheter.

GRÄV DÄR DU STÅR

Det civila försvaret måste till stora delar byggas nerifrån och upp. Centralt givna planeringsdirektiv, lagstiftning etc kan i detta sammanhang ses som ramar inom vilken den egna målbilden, nuläget och vägen framåt skapas. Respektive myndighet bör i ökande grad samordna och utnyttja befintligt material, exempelvis risk- och sårbarhetsanalyser, styrprocesser och säkerhetsanalyser. Dessa kan nyttjas i existerande nätverk (läs: regionala krisberedskapsråd) och berörda organisationer (läs: gärna frivilligorganisationer) för att utveckla vad vi kallar för myndighetens ”verksamhetsidé för civilt försvar”. Den ska vara kort och koncis och svara på frågan: ”varför vi håller på med civilt försvar på vår myndighet?”

Med verksamhetsidén på plats utarbetar man och fastställer myndighetens *”vision för civilt försvar”*, gör en nulägesanalys, utvecklar mål för 2020 samt fastställer fokusområden med tillhörande aktiviteter och mätpunkter. Genom att sedan sätta, följa upp och revidera årliga mål håller man kontroll på hur väl man lyckas färdas mot de långsiktiga målen och att bibehålla riktningen mot den uppsatta visionen. Vi ser myndigheter som redan idag tydligt och aktivt arbetar med sitt bidrag till civilt försvar. Riksgälden är ett gott exempel. Vår uppfattning är dock att samtliga aktörer snarast måste ta flera och kraftfulla steg framåt för att planeringsarbetet och så småningom även systemet totalförsvar ska fungera.

KRÄV ANSVAR

Ett annat gott exempel är SSR, Samverkan Stockholmsregionen, som på ett föredömligt sätt samlar regionala och lokala myndigheter, organisationer och företag i ett dagligen pågående samarbete för att förebygga eller hantera incidenter och kriser i Storstockholm. Detta genom en kombination av egenintresse, ett strukturerat utvecklingssätt och inte minst en väl genomtänkt och förankrad ledningsmodell. Alla nivåer i 30-talet berörda organisationer har tydliga, balanserade och situationsbaserade roller.

Det engagemang som inte minst den modell för ledning som här skapats vore önskvärt att överföra till bevakningsmyndigheternas olika samverkansområden. Här ser vi alltför ofta motsatsen, en situation som förhoppningsvis adresseras av myndigheterna i den nu pågående översynen av de sex samverkansområdena. Vi efterlyser inte bara ett kraftigt ökat ledningsengagemang och närvaro, utan även förbättrade principer för målsättning, uppföljning och, hur osvenskt det än kan låta, ett tydligare ansvarsutkrävande.

FÖRENKLA OCH EFFEKTIVISERA

Systematiskt säkerhetsarbete är grunden för all krishantering, även vid höjd beredskap. Här behöver bevakningsmyndigheterna arbeta hårdare på att implementera det som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) utvecklat i och till den nationella strategin för skydd av samhällsviktig verksamhet. Detta genom att nyttja enkla, etablerade, standardiserade metoder för risk-, kontinuitets- och krishantering. Arbetssätt som till stor del redan används inom näringslivet, ett näringsliv som inte bara måste ”med på tåget” utan även i mycket hög grad ges möjlighet att delta i ledningen.

Sammanfattningsvis är det vår förhoppning att det ansträngda läge som vårt samhälle just nu befinner sig i inte ska tillåtas fördröja det synnerligen nödvändiga utecklingsarbetet av civilt försvar. Vi menar att man måste göra som britterna under andra världskriget: ”Keep calm and carry on.”

Hans Arvidsson *är partner, 4C Strategies AB.*

Hans.Arvidsson@4cstrategies.com

Joakim Martell *är förtidsavgången överste.*

Joakim.martell@gmail.com

Kommentar:

Frikår av tveksam karaktär

Bataljon Ajdar/Aidar, ett omdiskuterat förband.
Foto: Лionкінг / commons.wikimedia.org.

Ukrainas riksåklagarmyndighet utreder kidnappningar och andra krigsförbrytelser i regionen Luhansk som genomförts av den ultranationalistiska frivilligbataljonen Ajdars medlemmar, skriver ***Stig Henriksson****.*

I Vårt försvar nr 1, 2016 ger Jonas Öhman en intressant inblick av läget i Ukraina.

Till min förvåning skriver han också i positiva ordalag om frivilligbataljonen ”Ajdar som i vissa lägen utfört uppgifter långt utöver vad en sådan enhet kan förväntas göra.”

Så kan man förstås uttrycka det om en bataljon som har nära förbindelser till Ukrainas högerextrema rörelser och vars medlemmar har fotograferats med nynazistiska symboler.

KRIGSFÖRBRYTELSER

Enligt Amnesty har organisationen fått rapporter om att Ajdar/Aidar-bataljonen har mördat civila och genomförd kidnappningar, samt rånat, misshandlat och utpressat personer som de anklagar för samarbete med Ryssland.

Ukrainas riksåklagarmyndighet utreder kidnappningar och andra krigsförbrytelser i regionen Luhansk som genomförts av den ultranationalistiska frivilligbataljonen Ajdars medlemmar, har vice riksåklagare Anatolij Matios meddelat. Bataljonen sponsras av mångmiljardären och oligarken Ihor Kolomojskyj.

Människorättsorganisationen Amnesty International släppte i september en rapport som dokumenterade hur Ajdar begått en rad övergrepp som kidnappningar, olagliga fängslanden, misshandel, rån, utpressning och troliga avrättningar. Enligt Amnesty kunde vissa av brotten utgöra krigsförbrytelser.

Se gärna Amnestys rapport i ärendet med titeln “Ukraine: Abuses and war crimes by the Aidar Volunteer Battalion in the north Luhansk region.” (8 September 2014, AI Index: EUR 50/040/2014) Amnestys rön kan sammanfattas i följande mening: “Members of the Aidar territorial defence battalion, operating in the north Luhansk region, have been involved in widespread

abuses, including abductions, unlawful detention, ill-treatment, theft, extortion, and possible executions."

HÖGEREXTREMISTER

Nu kanske inte detta är någon slump. Jonas Öhman har uttalat sig varmt för sitt och sin organisations samarbete med den högra sektorn. Ett ultranationalistiskt politiskt parti i Ukraina som bildades genom ett samgående mellan högerextrema organisationer som Socialnationalistiska församlingen, Ukrainska patrioter, med flera. Svenska nynazister har gjort upprop för så kallade "ukrainafrivilliga" som på plats samarbetade med och tog order av Högra sektorn.

***Stig Henriksson** är Riksdagsledamot (V).*

Stig.henriksson@riksdagen.se

Svar:

Försvar mot rysk aggression

*Jag och mina kollegor anser att vi gör vad Nato och EU borde gjort från början: försvara ett europeiskt land mot en totalitär angripare, skriver **Jonas Öhman**.*

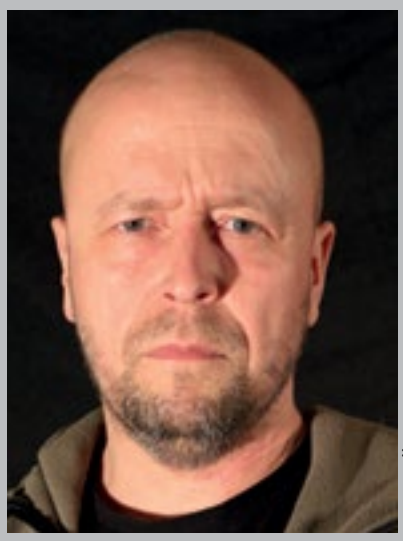

Jonas Öhman. Foto: Privat

När Ryssland angrep Ukraina fick jag, som ledare för vårt stödinitiativ, ta mycket svåra och snabba beslut. Valet blev att punktstödja förband som visat offervilja och motivation eller med en strategisk betydelse. Vi skickade mycket utrustning till frikårerna, men också till reguljära armébrigader, specialstyrkorna och underrättelseenheter.

Är numera mycket medveten om både för- och nackdelarna med frikårer. Den roll som denna typ av förband spelade under särskilt vår, sommar och höst 2014 var avgörande, något som jag påpekat i en tidigare artikel. Erkänner samtidigt utan vidare att det förekommit oegentligheter inom till exempel Ajdarbataljonen. Förbandet är numera i praktiken upplöst, delar av det ingår i reguljära förband, till exempel 92:a brigaden. De beslut jag tog 2014 var komplexa, dock, bedömer jag, strategiskt korrekta. Ajdars insatser i Luganskområdet glömmer jag aldrig.

Högra sektorn stödde vi, enligt ovan angiven logik, i ett senare skede, främst deras 5:e bataljon. Förbandet försvarade bland annat Donetsk flygplats med stor beslutsamhet och uppfinningsrikedom. Vi har även varit i kontakt med Högra sektorns politiska gren, för att, hör och häpna, bland annat tala om demokratisk skolning.

Vad gäller svenskar som stridit i Ukraina antar jag att du avser regementet (fd bataljonen) Azov. Inga "svensk-svenskar" har stridit i Högra Sektorn (där finns dock individer med svenska pass).

Jag och mina kollegor anser att vi gör vad Nato och EU borde gjort från början: försvara ett europeiskt land mot en totalitär angripare. Utan tvivel finns det ämnen man måste arbeta med i Ukraina, inklusive synen på demokrati samt mänskliga rättigheter. Dock är det omöjligt att idag åtgärda detta utan att samtidigt ta sig an den ryska aggressionen. Noterar för övrigt här att du i din anti-Nato retorik ytterst sällan nämner Ryssland.

Vill inte påstå att jag är speciellt extremistiskt lagd, skulle nog kalla mig socialliberal. Erkänner dock en sällsam tillfredsställelse när en företrädare för (svensk) kommunistisk tradition kallar mig något i stil med "ultranationalist". Villig att komma till Sverige och ta debatt, men det får i så fall får blir på din/er bekostnad, mina resurser är för närvarande, efter 2 års krig, begränsade.

***Jonas Öhman** är frilansjournalist och har nyligen erhållit ett Service Cross av Ukrainska Marinkåren för sina insatser i Ukraina.*

jonasoehman@gmail.com

Lögn i nationens tjänst

Det är billigt med låg politisk risk, men stor potential. Där har ni förklaringen till varför Ryssland satsar på propagandakriget. I jämförelse med en atomubåt, en flygflottilj eller en mekaniserad brigad är kostnaderna löjeväckande små.

Särskilt om man genom informationskriget lyckas med sina politiska mål; att se EU bryta samman och den transatlantiska länken försvinna. Då skulle Ryssland kunna återupprätta intressesfärer och bli en större makt än vad ett land med en BNP någonstans mellan Spanien och Italien egentligen förmår. Och för att citera Sun Tzu: ”Överlägsen skicklighet består i att bryta fiendens motstånd utan att strida.”

Propagandan handlar inte om att göra Ryssland populärt i våra ögon. Propagandan ska få dig att tvivla på vad som är sant, den ska få dig att ifrågasätta våra folkvalda, vårt politiska system, våra nyhetsförmedlare och göra att du ser på väst som svagt och Ryssland som starkt.

En annan vanlig invändning är att det här med propaganda utövar ju alla andra också, som USA, Nato eller Sverige. Men det finns en väsensskild skillnad mellan Ryssland och de västliga demokratierna, en fri press kommer förr eller senare sänka försöken att ljuga medan de ryska medierna ljuger i nationens tjänst.

En särskilt utsatt grupp för det ryska propagandakriget är nyhetsförmedlarna. För att Ryssland ska kunna föra fram sina alternativa ”sanningar” måste medier skjutas i sank.

Det arbetet görs på flera fronter. Från officiellt ryskt håll, som när ordföranden i dumans utrikesutskott Konstantin Kosatjev skyller de dåliga relationerna till Sverige på svenska medier. Från den ryska diasporan i Sverige, som skriver debattinlägg om att ”Svenska journalisters demonisering av ryssar är grovt främlingsfientligt”. Att journalister skulle sprida russofobi är ett populärt tema, en gång påhittat av tsarens hemliga polis på tidigt 1800-tal och förädlat sedan dess.

I sociala medier attackeras journalister i en ständigt lågintensiv smutskastning. Sveriges Radios Moskvakorrespondent Maria Persson Löfgren är en av de som förföljs återkommande, där en ledande informationskrigare för den ryska saken i Sverige kommenterar överfallet mot Löfgren i Ingusjien med orden *”...så har jag misstankar om att överfallet var riggat för att få något antiryskt att skriva om.”*

I samma konversation rekommenderas reportern mentalsjukhus, beskrivs som en blodtörstig loppa och får sitt utseende kommenterat nedlåtande. Det är ett mönster som upprepar sig både i Sverige och i andra länder.

Det smutsigaste fallet i Norden har drabbat Jessikka Aro på finländska public service bolaget Yle. Aro blev en måltavla sedan hon kartlagt informationskriget i finländska sociala medier. En polisutredning pågår just nu mot två av huvudpersonerna i kampanjen mot Aro.

Syftet bakom attackerna på enskilda journalister är att antingen sänka trovärdigheten genom smutskastningen (och nätet glömmer inte, gamla lögner kommer tillbaka) eller att journalisten inte längre orkar och tystnar.

Det finns inget som tyder på att informationskriget kommer att minska eller försvinna, tvärtom – insatserna kommer att höjas och metoderna bli brutalare.

Det sägs att sanningen är krigets första offer, för att segra i informationskriget behöver vi se till att det inte blir verklighet. Misslyckas vi innebär det att våra beslutsfattare antingen blir handlingsförlamade eller börjar bejaka den världsbild Kremls speglar och rök skapar.

Patrik Oksanen *är politisk redaktör för Hudiksvalls tidning.*

Patrik.Oksanen@mittmedia.se

Foto: Ulf Borin, Mittmedia.

BLI MEDLEM!

För 200 kronor/år får du fyra nummer av
Vårt Försvar och kallelser till föreningens aktiviteter
(t o m 25 år är medlemsavgiften 100:-)

Inbetalning sker till plusgiro 12711-8
alt bankgiro 482-8885

Ange:

Namn

Adress

Telefon

E-postadress

Ålder

Mer information finns på föreningens hemsida

www.aff.a.se

aff
FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningen, aff, är en ideell förening som har genomfört verksamhet och publicerat denna tidskrift sedan 1890!

aff är fristående från myndigheter och politiska partier och föreningens ändamål är att aktivt delta i den säkerhets- och försvarspolitiska debatten genom föredrag, diskussioner och seminarier i syfte att främja Sveriges förmåga att möta såväl militära som andra former av samhällshot.

Posttidning B
Vårt Försvar
Teatergatan 3
111 48 Stockholm